ISSN 1302-4787

TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

40

YAVUZ SULTAN SELİM ÖZEL SAYISI

KOCAV

İstanbul 2019

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) kuruluşu olan
KOCAV Yayıncılık Tanıtım, Araştırma, Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti. yayınıdır.

Yayın Türü
İlmî ve Edebî

Dizgi-Mizanpaj
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi Dizgi Servisi

Baskı-Cilt
Ajans Es
Litros Yolu 2.Matbaacılar Sitesi No: ZC 7 P.K. 34010
Topkapı / İSTANBUL
Sertifika No: 32564

Kapak Tasarım
Ajans Es Görsel Sanatlar

ISSN 1302-4787

Yönetim Yeri/Address for Correspondence
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Süleymaniye Mah. Avnipaşa Sokak, Nr. 5
0089894 Fatih/İstanbul-TÜRKİYE

Tel: (0212) 519 99 70-1
Belgegeçer: (0212) 519 99 72

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

Teknik Sorumlu
Doç. Dr. Recep AHISHALI
ahishali@marmara.edu.tr

Tanıtım Sorumlusu
Dr. Nusret GEDİK
nusret.gedik@marmara.edu.tr

Abone İşleri/Subscribtion
Dr. Öğr. Üyesi Nursel UYANIKER
nuyaniker@marmara.edu.tr

İbrahim BİZ
ibrahimbiz@hotmail.com

© *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*
Dergimizdeki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.
Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sayı/Issue: 40 • 2019 BAHAR/SPRING

TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

40

HAKEMLİ VE ULUSLAR ARASI DERGİ

Bu sayının Editörleri/Editors of This Issue

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
noztoprak@fsm.edu.tr

Prof. Dr. Davut HUT
davuthut@marmara.edu.tr

Doç. Dr. Ümran AY
umran.ay@gmail.com

Doç. Dr. Uğur DEMİR
ugur1768@gmail.com

Bu dergi
MLA International Bibliography,
Turkologischer Anzeiger
isimli uluslar arası indeksler
ve
ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı
tarafından taranmaktadır

KOCAV
İstanbul 2019

KOCAV Adına sahibi
Dr. Ali ÜREY
aliurey@kocav.org.tr

EDİTÖRLER/EDITORS

Genel/Editor-in-chief
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
noztoprak@fsm.edu.tr

Tarih/History
Prof. Dr. Davut HUT
davuthut@marmara.edu.tr

Edebiyat/Literature
Doç. Dr. Ümran AY
umran.ay@gmail.com

SEKRETERLER/SEKRETARIES

Tarih/History
Doç. Dr. Uğur DEMİR
ugur1768@gmail.com

Edebiyat/Literature
Dr. Öğr. Üyesi Nursel UYANIKER
nuyaniker@marmara.edu.tr

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan AFYONCU (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih ANDI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Feridun EMECEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülay Öğün BEZER (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Günay KUT (Boğaziçi Üniversitesi)
Prof. Dr. Haluk DURSUN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İlber ORTAYLI (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan BİLGİN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Sebahat DENİZ (Marmara Üniversitesi)

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE
Prof. Dr. Cemal YILDIZ
Prof. Dr. Cengiz TOMAR
Prof. Dr. Davut HUT
Prof. Dr. Emel KEFELİ
Prof. Dr. Hakan TAŞ
Prof. Dr. Hasan AKAY
Prof. Dr. Mehmet AÇA
Prof. Dr. Muhammet GÜR
Doç. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ
Doç. Dr. Ali SATAN
Doç. Dr. Hanefi BOSTAN
Doç. Dr. Murat ELMALI
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALİN
Prof. Dr. Mustafa S. KÜÇÜKAŞÇI
Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN
Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE
Prof. Dr. Üzeyir ASLAN
Prof. Dr. Yüksel ÇELİK
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN
Doç. Dr. Murat ULUSKAN
Doç. Dr. Recep AHISHALI
Doç. Dr. Uğur DEMİR
Doç. Dr. Ümran AY
Dr. Öğr. Üyesi Nursel UYANIKER

İNGİLİZCE SORUMLULARI
Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ
Zeynep AĞDAŞ

ANA DİLİ SORUMLULARI
Dr. Nusret GEDİK
Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ

YURT DIŞI TEMSİLCİLERİ/CORRESPONDENTS ABROAD

A B D / U S A
Walter G. ANDREWS
2908 131st Pl. NE
Bellevue, WA 98005 USA

AZERBAYCAN/AZERBAJIAN
Seadet ŞIHIYEVA
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Hüseyn Cavid Caddesi No: 31
Azerbaycan, Bakü
shikhiyevas@gmail.com

İRAN/IRAN
Pervin Godsizad
Bünyâd-ı Dairetü'l-Maârif-i İslamî
Hıyâbân-ı Filistin Cenubî, No: 382
e-mail: g.pary@yahoo.com

İ S K O Ç Y A / S C O T L A N D
Dr. Christopher FERRARD
8 Dublin Street EH 1 3 PP
Edinburgh/SCOTLAND
e-mail: ferrard@aol.com

J A P O N Y A / J A P A N
Dr. Nobuo MISAWA
TOYO University Department of Socio-Culture System
2-11-10, Oka, Asaka-shi
SAITAMA 35-0007 JAPAN
e-mail: misawa@toyonet.toyo.ac.jp

K I B R I S / C Y P R U S
Nejat SEFERCİOĞLU
Girne Amerikan Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Girne/KKTC Mersin 10 TR
e-mail: mseferciogluu@gau.edu.tr

KIRGIZİSTAN/KYRGYZSTAN
Döölötbek SAPARALİYEV
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Kırgızistan Bişkek
Tinçtik köçüsü, 56
720000 KIRGIZİSTAN

KUVEYT/KUWAIT
Dr. Faisal ALKANDARI
Kuwait University
History Dept.
KUWAIT
e-mail: falkandari@yahoo.com

MACARİSTAN/HUNGARY
Prof. Dr. Géza DÁVİD
ELTE Török Filológiai Tanszék
Budapest
Muzeum krt, 4/D
H-1088 HUNGARY
e-mail: davidgeza@hotmail.com

SUUDÎ ARABİSTAN/SAUDI ARABIA
Dr. Mohammad M. Al-QURAINI
P.O. Box. 5074 Pin Code 31982
Al-Hassa/S. ARABIA

YUNANİSTAN/GREECE
Prof. Dr. Evangelia BALTA
Fondation Nationale de la Recherche Scientifique
48 av. Vass. Constantinou
11635 Athènes-GREECE
e-mail: evabalta@eie.gr

İÇİNDEKİLER

Tarih

M. Hanefi BOSTAN
Yavuz Sultan Selim'in Şehzâdelik Dönemi (1487-1512) / Principality Period of Selim I (1487-1512) 1-86

Uğur DEMİR
Hilafetin Osmanlıya Devri Meselesi ve Buna Dair Bir Literatür Değerlendirmesi / The Issue of The Transfer of The Caliphate To The Ottomans and An Evaluation on Literature on This 87-142

Erhan AFYONCU - Uğur DEMİR
Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali / Relocation of The Holy Relics to Istanbul 143-186

Edebiyat

Ahmet KARTAL
Yavuz Sultan Selim Dönemi Kültür ve Edebiyatı / Culture and Literature In Selim I Period 187-266

M. Fatih KÖKSAL
Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe Şiirleri / Turkish Poems of Selim I..... 267-326

Beyza TERZİ - Seda AYDIN
Şerh-i Dîvân-ı Sultan Selîm-i Evvel / Commentary of The Diwan of Selim I 327-338

Ümran AY - Yılmaz TOP
16. yy.ın İlk Yarısındaki Divanlarda Yavuz Sultan Selîm'e Sunulmuş Şiirler / The Poems Presented To Selim I in The Divans of The First Half of The Sixteenth Century 339-400

Beyza TERZİ
Yavuz Sultan Selim'in Şiir Anlayışı / Selim I's Understanding of Poetry 401-416

Bünyamin AYÇİÇEĞİ
İbn Kemâl'in Yavuz Mersiyesi ve Tahir Olgun'un Şerhi / Ibn Kemal's Selim I Elegy and Tahir Olgun's Commentary 417-450

Nusret GEDİK
XV. yy. Şairi Tâli'î'nin Mısır Kasidesi / 15th Century Poet Tali'i's Egypt Qasida 451-468

Seda AYDIN
Sultan-Şair Olarak Yavuz Sultan Selîm / Selim I As Sultan-Poet 469-484

Zeki TAŞTAN
Türk Romanında Yavuz Sultan Selim / Selim I in Turkish Novel 485-514

Necmettin ÖZMEN
Türk Tiyatrosunda Yavuz Sultan Selim / Selim I in Turkish Theatre 515-544

Haluk ÖNER
Perdedeki Sultan: Yusuf Kenan'ın Yavuz Sultan Selim ve İttihad-ı İslâm Siyaseti Oyunu / A Sultan on Theater Stage: Yusuf Kenan's Play Selim I and His Policy of Securing Islamic Union 545-574

Mesut AYTEKİN
Tarih Sinema İlişkisi Bağlamında Türk Sineması'nda Tarihi Filmler: Yavuz Sultan Selim Filmleri / Historical Films in The Context of History and Cinema Relation: Selim I Films 575-609

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 40, İstanbul 2019, 417-450.

İBN KEMÂL'İN YAVUZ MERSİYESİ VE TAHİR OLGUN'UN ŞERHİ*

*Bünyamin AYÇİÇEĞİ***

ÖZET

Tarih boyunca ölüm, insanlık için en önemli konulardan biri olmuştur. Her kültür kendi inanç sistemine uygun olarak ölümü ifade etmiş, ölen insanın ardından birtakım törenler yapmıştır. Türklerde de hem İslam öncesi hem de İslam sonrası dönemde ölen kişinin ardından dînî törenler yapılmış, şiirler söylenmiştir. Bu şiirlerde genellikle duyulan acı, ölüm karşısında hissedilen etki ve ölen kişinin üstün vasıfları dile getirilmiştir.

Sert karakteri, cesareti ve gözü pek kişiliği sayesinde "Yavuz" nâmıyla ünlenen Sultan Selim, sekiz senelik padişahlığı döneminde, hem devlet hem de sanat hayatında derin izler bırakmıştır. Bu etkisi sebebiyle onun dönemini anlatan tarihler müstakil bir şekilde kaleme alınarak "Selimnâme" diye adlandırılmıştır. Âlimlerle, şairlerle sohbet etmeyi seven ve kendisi de şair olan Sultan Selim'in Farsça Divanı ve Türkçe şiirleri bulunmaktadır.

Böylesine etkili bir padişahın vefatı münasebetiyle bilinen tek mersiye, daima onunla beraber olan ve şeyhülislamlık makamına kadar yükselmiş Kemâlpaşazâde tarafından yazılmıştır. Bu makalede mersiye hakkında bilgi verilmiş, İbn Kemâl'in mersiyesinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur. Terci'-bend nazım şekliyle yazılan mersiyede işlenen konular anlatılmıştır. Ardından Tahir Olgun'un şerh metodu incelenmiştir. Şârihin metni ele alış şekli, tercihleri, şaire ve metne yönelttiği eleştiriler tetkik edilmiştir. Son olarak da şerh metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Mersiye, Yavuz Sultan Selim, İbn Kemâl, Tahir Olgun, Şerh.

I. Giriş

Arapça risâ (رثاء) kelimesinden gelen mersiye (مرثيه), ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek anlamında Arapça masdar olup

* Makalenin geliş tarihi: 23.12.2018 / Kabul tarihi: 19.01.2019.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı / *bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr*

bu amaçla söylenen sözler mânasında isim olarak da kullanılır.[1] Mersiye için Mütercim Âsım (ö.1235/1819), *meyyitin mehâsinini ta'dâd ederek acıyıp ağlamak ma'nâsına, kezâlik meyyit hakkında mersiye nazm eylemek ma'nâsına*[2] geldiğini söylemekte; Şemseddin Sâmî (ö.1904), *ölmüş bir adamın evsâf-ı cemîlesini ta'dâdla vefâtından dolayı te'ssüfü mutazammın olarak tanzîm olunan veya bu bâbda îrâd olunan nutk, sagu*[3] anlamını vermektedir. Buna göre kelime, ölen kişinin yaptığı iyilikleri sayarak ağlamak, vefatından dolayı duyulan acıyı dile getiren nutuk irad etmek, sagu söylemek, bu kişi hakkında şiir nazm etmek anlamlarına gelmektedir. İslam öncesi Türk şiirindeki sagu ve halk edebiyatındaki ağıt, divan şiirinde mersiye adını almıştır. Kaynaklar insanoğlunun manzume olarak söylediği ilk ürünün de bu türe ait olduğunu ifade etmektedir.[4]

Mersiye hakkında detaylı bir çalışma yapan İsen, klâsik Türk edebiyatında en çok 16. yy.da mersiye yazıldığını, nazım şekli olarak da ilk sırada terkîb-bend, ikinci sırada kaside ve üçüncü sırada da terci'-bendin bulunduğunu tespit etmiştir.[5] Mersiyelerin -kasidelerde olduğu gibi- genellikle bir düzene göre yazıldığı; dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayın tasviri, dua, temenni gibi bölümlerden oluştuğu[6] söylenebilir.

II. İbn Kemâl (ö. 940/1534) Mersiyesinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

İbn Kemâl (Kemâlpaşazâde); Yavuz Sultan Selim'in hürmet ettiği, önemli görevler verdiği, döneminde Zenbilli Ali Efendi'den (ö. 932/1526)

---

[1] M. Faruk Toprak, "Mersiye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 215-217.

[2] Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, İstanbul 2013, VI, s. 5761.

[3] Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317, s. 1321-1322.

[4] Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eyelemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XIII.

[5] Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eyelemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XXII-XXIV.

[6] Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eyelemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. XXXII; M. Zeliha Stebler Çavuş, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum 2008, s. 133-134.

sonra sekiz sene şeyhülislamlık yapmış bir âlim ve şairdir. Sayısı tam bilinmemekle beraber birçok konuda iki yüzden fazla eser kaleme almıştır.[7] Yavuz Sultan Selim'le iyi ilişkiler içinde olan Kemâlpaşazâde'nin *Divan*'ındaki otuz iki beyitlik ilk kasidesi Sultan Selim'e yazılmıştır. Teşbîb, girizgâh, tegazzül ve fahriye kısımlarının bulunmadığı, sadece medhiye ve dua bölümlerinden oluşan bu kasidede şâir, doğrudan padişahı övmeye başlamıştır.[8] Makalenin konusu olan Yavuz mersiyesini de şair terci'-bend nazım şekliyle yedi bent hâlinde yazmıştır. Her bend on beyitten ve bir vasıta beytinden oluşmaktadır.

İbn Kemâl, Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) vefatı münasebetiyle yazdığı mersiyesinde konuyu şöyle işlemiştir: Birinci bendde, padişahın ölüm haberini alan her şeyin hüzne boğulduğu anlatılmaktadır. Yerdeki ve gökteki her şey Yavuz Sultan Selim'in ölümü sebebiyle gözyaşı dökmekte, yas tutmaktadır. Aynı zamanda padişahın eşsiz özellikleri yâd, merhametsiz felekten de şikâyet edilmektedir. Her bendin sonunda da şair Sultan Selîm'in ölümü için hayıflanmakta, kalemin ve kılıcın da ağladığını ifade etmektedir. İkinci bendde; padişahın yalnız başına öldüğü, ordusunun bu sefer kendisini takip etmediği ve tabiatın onun ölümü sebebiyle yas tuttuğu anlatılır. Üçüncü bendde Yavuz'un, destan kahramanlarından daha cesur olduğu, heybeti, eşi benzeri olmayan karakteri işlenmektedir. Her yeri güzelleştirmesi sebebiyle de makamının cennet bahçeleri olması için dua edilmektedir. Dördüncü bendde Yavuz'un her konuda eşsiz oluşu çeşitli örnekler ve mukayeselerle anlatılmaktadır. Onun kılıcının hakkını veren bir kahraman, siyasî ve askerî mahârete sahip bir sultan olduğu söylenmektedir. Sekiz sene sekiz

---

[7] İbn Kemâl'in hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Kılıç, *İbni Kemâl, Hayatı, Tefsire Dair Eserleri ve Tesirdeki Metodu*, Erzurum 1981; M.A.Yekta Saraç, *Şeyhülislâm İbni Kemâl: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995; Ahmet Uğur, *Kemâlpaşa-zâde İbn Kemâl*, Ankara 1996; Hasan Taşdelen, *Kemâl Paşazade Hayatı, Eserleri ve Belâgatle İlgili Görüşleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995; Şerafeddin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 245-247.

[8] Kaside hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 14-16. Ayrıca makaleyle ilgili bizi teşvik eden ve konu hakkında bilgilendiren Prof. Dr. Mücahit Kaçar'a teşekkürü bir borç biliriz.

ay süren saltanatında birçok ülkeyi fethettiği, harp meydanlarında bulunmaktan da zevk aldığı vurgulanmaktadır. Beşinci bendde, Yavuz'un ölüm haberiyle feleğin kendisini darmadağın etmesi anlatılmakta, cömertliği yâd edilmektedir. Yaşadığı dönemde hüküm süren huzur ortamı anlatılmaktadır. Ardından da çeşitli unsurların yas hâli dile getirilmektedir. Altıncı bendde ise çeşitli doğa olaylarının, padişahın ölümü sebebiyle nasıl değiştiği dile getirilmektedir. Bütün milletlerin de onun için yas tuttuğu söylenmektedir. Yedinci bendde ise şair "he mi? (öyle mi)" ifadesiyle bitirdiği mısralarıyla Yavuz'un ölümüne hâlâ inanamadığını, bunun şoku içinde bulunduğunu okuyucuya hissettirir. Sonunda da bütün dünyanın şâhı olan Sultan Selim'in ölümünden duyduğu hayreti, şaşkınlık hâlini ifade etmektedir.

Son bend olan yedinci bend, söyleyiş biçimi itibariyle Alp Er Tonga ağıtının ilk dörtlüğüne benzemektedir.[9] Sagunun ilk dörtlüğünde de şairin mısralara, Alp Er Tonga'nın ölümü karşısında duyduğu hayreti ve şok hâlini soru edatıyla kazandırdığı söylenebilir. İbn Kemâl de son bendinde "he mi? (öyle mi)" tekrarıyla aynı etkiyi meydana getirmeyi başarmıştır.

III. Tahir Olgun'un (ö.1951) Mersiye Hakkındaki Eleştirileri ve Şerh Metodu:

Tahir Olgun (Tâhirü'l-Mevlevî); Mevlevî dedesi olmasıyla, müderrisliği ve yazdığı şerhlerle Türk kültür hayatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Onun Türk edebiyatına pek çok eser kazandırdığı, özellikle metin şerhi hususunda eserlerinin, araştırmacıların başvuru kaynakları arasında yer aldığı bilinmektedir. Onun eserleri arasında yer alan İbn Kemâl mersiyesine yazdığı şerh de klâsik Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sunacak bilgiler barındırmaktadır.[10]

---

[9] Alp Er Tonga sagusu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Talât Tekin, *XI. Yüzyıl Türk Şüri Dîvânu Lüğâti't-Türk'teki Manzum Parçalar*, Ankara 2017, s. V-XI ve 1-11.

[10] Tahir Olgun'un hayatı ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: A. Atilla Şentürk, *Tahir'ül-Mevlevi: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991; Cüneyt Taşan, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018; Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005; Yılmaz Baran, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2016.

Tahir Olgun şerhinin başında eski şairlerin bazı eserlerinin çok sevildiğini, zaman geçtikçe kıymetinin ve şöhretinin arttığını, İbn Kemâl'in Yavuz mersiyesinin de böyle kıymetli ve şöhretli eserlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Hatta dördüncü bendin beşinci beytini alıntılayıp devrindeki gençlerin bile bu beyti işitmiş olabileceğini ifade ederek mersiyenin, kendi döneminde sevilerek okunduğunu söylemektedir. Daha önce de bazı şerhler yaptığını söyleyen Olgun, bu eseri de tahlil ve teşrih etmek istediğini belirtir. Ancak şârih bu övgü dolu ifadelerin yanında, aşağıda da izah edileceği gibi, şaire ve eserine yönelik bazı olumsuz eleştirilerde de bulunur.

Tahir Olgun mersiye metnini *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası*'nın 1 Teşrîn-i evvel 1329 (14 Ekim 1913) tarihli ve 22 numaralı nüshasından aldığını, mecmu'aya da mersiyenin, Kemâlpaşazâde'nin eserlerini barındıran güvenilir bir yazmadan alıntılandığını ifade eder. Buna rağmen mersiye metninde bazı yanlışlar tespit ettiğini, bunları düzeltmeye çalıştığını, bunu yaparak da edebiyat dünyasına bir katkı sunmak istediğini belirtir. Mesela kaynak beyitleri alıntıladığı *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası*'nda birinci bendin dördüncü beytinin birinci mısra'ındaki "kanlı" kelimesi vezni bozduğu için Olgun, kelimeyi metne almadığını söylemektedir.

Tahir Olgun, esere şerhi niçin ve nasıl yazdığını izah ederek başlar, sonra İbn Kemâl'in hayatını ve Yavuz'un ölümünü ayrı başlıklar hâlinde anlatır. Olgun "İbn Kemâl'iŋ Yavuz Hakkındaki Mersiyesi ve Îzâhı" başlığıyla yazdığı eser için "îzâh" ifadesini kullanır, mersiyeyle ilgili yaptığı değerlendirmeleri de eserinin başında "tavzîh, teşrîh ve tahlîl" ibareleriyle niteler. Eserin yirmi ikinci sayfasında, daha önce de Bâkî'nin Kânûnî için yazdığı mersiye hakkında bir "şerh" yazdığını ifade eder.[11] Böylece "tavzîh/îzâh, teşrîh/şerh, tahlîl" kavramlarıyla ne kastettiğini metni izah usûlüyle fiilen açıklamış olur.[12]

---

[11] Bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz.: Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005, s. 52-81.

[12] Geçmişten günümüze uygulanan klâsik Türk şiiri şerhine dair metodlarla ilgili detaylı bilgi için bk.: İsmail Güleç, "Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 42, S. 42, İstanbul 2010, s. 83-111; Sadık Yazar, klâsik Türk şiiri şerh geleneği hakkında oldukça kapsamlı bir çalışma yapmıştır: Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-

Tahir Olgun, İbn Kemâl'e yer yer bazı eleştirilerde de bulunur. Eserinin başlarında "Manzûm sözlerinde ma'nâca metânet varsa da elfâzında nezâket ve üslûbunda selâset yokdur. Nitekim mersiyesinde görülecekdir [7]." diyerek Kemâlpaşazâde'nin güçlü bir söyleyişe sahip olmakla beraber lafızlarının; nezâketten, incelikten uzak ve üslûbunun da selâsetten; açıklık ve akıcılıktan yoksun olduğunu söyler. Bu bağlamda Olgun, ikinci bendin altıncı beytinde haşv-i ma'nevî yapıldığını ifade ederek İbn Kemâl'in söyleyişini de eleştirir. Beyitte şair, aynı anlama gelen ifadelerin tekrarıyla, "döndi zengî yüzine" dedikten sonra "oldı siyâh" ifadesini zikrederek edebiyatta kusur kabul edilen haşv-i ma'nevî yapar.

Aynı zamanda Olgun, devrindeki diğer şairlerle beraber İbn Kemâl'in vezindeki tercihlerini de eleştirmekte, şairin bazı heceleri uzatmak, bazılarını kısaltmak sûretiyle sözlerini vezne uydurabildiğini buna rağmen nazmını rekâketden kurtaramadığını, bu sebeple şiirinin tutuk ve âhenk yönünden eksik olduğunu ama yaşadığı asırda yetişen bütün şairlerde bu kusurun bulunduğunu [bk. 10] belirtir. Buna karşın İbn Kemâl'le ilgili önemli değerlendirmelerde bulunan Âşık Çelebi (ö.979/1572) tezkiresinde şairin mersiyesini övmekte ve aşağıdaki beyitlerin de sehl-i mümteni örneği olarak Seb'a-i Mu'allaka'nın (Yedi Askı) sekizincisi ve dokuzuncusu olacağını söyleyerek mersiyenin kıymetini belirtmektedir[13]:

Az müddetde çoḳ iş itmişdi *Sâyesi olmış idi ʿālem-gīr*

titüsü, İstanbul 2011; Yazar'ın Mustafa İsâmeddîn Efendi özelinde bir şerh metodu incelemesi için bkz.: Sadık Yazar, "Mustafa İsâmeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", *ASOBİD Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2017, s. 97-126; Ayrıca konuyla ilgili tarafımızca hazırlanan bir makale için bkz.: Bünyamin Ayçiçeği, "Klâsik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lî-zâde Abdülbâkî'nin (ö.1746) 'Meslekül-Uşşâk' Kasidesini Şerhi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.32, s. 26-37.

[13] Filiz Kılıç, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0, s. 120, [E.T.: 20.09.2018].

Seb'a-i Mu'allaka, câhiliye döneminde Kâbe'nin duvarına asılan yedi şaire ait seçkin kasidelere verilen isimdir. Muallakât, Câhiliye devri Arap yarımadasının çeşitli yörelerinde kurulan Ukâz vb. panayırlarda düzenlenen şiir yarışmalarında eleştiri süzgecinden geçerek seçilmiş, keten bezinden yapılmış tomarlara altın suyu ile yazılıp Kâbe'nin duvarına asılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Süleyman Tülücü, "Muallakât", *DİA*, XXX, Ankara 2005, s. 310-312; Şerafeddin Yaltkaya, *Muallakat Yedi Askı*, İstanbul 1989.

Şems-i ʿaṣr idi ʿaṣrda şemsüŋ[14] *Ẓılli memdūd olur zamānı ḳaṣīr*

Âmil Çelebioğlu, Kânûnî devri edebiyatı hakkında kaleme aldığı eserinde, İbn Kemâl'in dilinin ağırlığı ve şiirlerinin fazla bir değerinin olmaması gibi hükümlerin haksız ve yanlış olduğunu belirtir. Mersiyeyi de nev'inin şaheseri olarak gördüğünü söyleyerek İbn Kemâl'in şairliği için yeterli sayar. Bilhassa şiirlerinin sade ve Türkçe yönünden başarılı olduğunu belirtir.[15] Bütün bunlara ve şiirleri hakkında yapılan diğer çalışmalara bakarak Tahir Olgun'un, İbn Kemâl'in şiirine yönelttiği birtakım olumsuz eleştirilerin genel bir kabul görmediği söylenebilir.[16]

Tahir Olgun genellikle önce beyitlerin nesre çevirisini ardından bazı kelimelerin anlamlarını vermektedir. Sonrasında da beyti açıklamakta, beyitte geçen sanatları çoğu kez söyleyerek izah etmektedir [örnek için bkz. 1. Bent 1. beyit; 2. Bent 6. beyit]. Tarihî hadiselere temas etmekte, yeri geldikçe kişiler, yerler ve kavramlar hakkında bilgi vermektedir [örnek için bkz. 3. Bent 5. beyit]. Ama şârih, şerhinin bazı yerlerinde sadece beyitlerin anlamlarını vermek suretiyle ihtisara gider. Mesela altıncı bendde sadece beyitlerin anlamlarını vermekle yetinmiş, yedinci bentte de bir, iki ve beşinci beyitlerde bazı izahlar yapmış, diğer beyitlerin de sadece nesre çevirisini vermekle yetinmiştir. Bu tespitler ışığında Tahir Olgun'un bir standart gözeterek şerh yapmadığı söylenebilir.

IV. Metnin Tesisiyle İlgili Bazı Hususlar:

Şerh metni, Süleymaniye Kütüphanesi Fethi Sezai Türkmen 88'de bulunmaktadır. Tahir Olgun'un birçok eserini barından ilgili bölümdeki nüsha müellif hattıdır. Eser; soluk kırmızı renkte karton kapak içinde, 26x16.5 cm. boyutunda açık sarı renkte kâğıtlara, siyah mürekkep kullanılarak güzel bir

---

[14] İbn Kemâl'in bu beyti aynı zamanda edebiyatımızda akis sanatının da nadide örneklerinden biridir. Şâir, mısrada yer alan "şems-i asr" tamlamasını tersine çevirerek "asırda şemsin" hâline getirmiştir. Mısra bu iki ibarenin akis sanatı içerisinde yinelenmesinden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Mücahit Kaçar, "Fesahat ve Belagat", *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015, s. 496.

[15] Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994, s. 72-73.

[16] İbn Kemâl'in şiirinin, üslûbunun detaylı bir incelemesi için bkz.: Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

rik'a hatla 43 sayfa hâlinde yazılmıştır. İkinci sayfada eserin 1 Eylül 1943'te yazıldığı kayıtlıdır.

Metin günümüz harflerine aktarılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmamış ancak ع harfi (ʿ) işaretiyle, ء harfi (ʾ) işaretiyle, uzun ünlüler de (ˆ) işaretiyle gösterilmiştir. Türkçeye özel bir ses olması bakımından da kâf-i Türkî (ŋ) işaretiyle yazılmıştır. Yakın döneme ait bir metin olduğundan, ünlülerin yazımında günümüz imlası esas alınmış, düzlük-yuvarlaklık uyumuna sadık kalınmıştır. Metinde Tahir Olgun'un tercih ettiği noktalama işaretleri korunmaya çalışılmış ancak anlam karışıklığına yol açabilecek yerlerde ya da müellifin aynı durum için farklı noktalama tercihlerinde bulunduğu durumlarda günümüzde geçerli kurallara göre noktalama işaretleri kullanılmıştır. Müellif tarafından her bir sayfa numaralandırıldığı için metne, köşeli parantez içinde sayfa numarası verilmiştir. Kelimelerin sözlük anlamının verildiği yerlerde müellifin kullandığı parantez işaretleri muhafaza edilmiş, açıklanan kelimeler yazmada olduğu şekilde parantez içinde yazılmıştır. Terci'-bendin beyitleri ise tam transkripsiyonla yazılmıştır.

V. Metin:

[1] İbn Kemâl'iŋ Yavuz Hakkındaki Mersiyesi ve Îzâhı

Eski şâ'irleriŋ ba'zı eserleri vardır ki yazıldıkları vakit gâyet hoşa gitmiş, zamân geçdikce de kıymet ve şöhretini muhâfaza etmişdir. O kıymetli ve şöhretli eserlerden biri de İbn Kemâl'iŋ Yavuz için yazmış olduğu mersiyedir. Onuŋ:

Şems-i ʿaṣr idi ʿaṣrda şemsüŋ *Ẓılli memdūd olur zamānı ḳaṣīr*

beytini bugünkü gençler de işitmiş olsa gerekdir. Evvelce de birkaç eseri tavzîh eylediğim gibi bu mersiyeyi de tahlîl ve teşrîh etmek istedim ve metnini mülgâ Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası'nıŋ 1 Teşrîn-i evvel 1329 târîhli ve 22 numaralı nüshasından aldım.[17] Oraya da nâzımıŋ Şâhnâme

[17] Tahir Olgun'un alıntı yaptığı dergi nüshası için bk.: Mehmed Ârif, "Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl'in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârünileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmûʿası*, 1 Teşrîn-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1411-1416.

ʿünvânlı ve Târîh-i Osmânî'sinden ayrı bir eserinden nakl edilmiş. O eser, Karahisâr-ı Sâhib'deki Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'nden getirtilmiş. Yavuz'uŋ soŋ günlerinden başlayıp hicrî 933 senesine kadar cereyân eyleyen vakʿalardan bahs ediyormuş ve 953 târîhinde istinsâh olunmuş. Kitâbıŋ eskiliği ve nâzımıŋ eseri olması dolayısıyla oradaki mersiye metniniŋ eŋ doğru olması lâzım gelirken onda da baʿzı yaŋlışlar gözüme ilişdi.

[2] Yeri geldikce işâret etdigim o yaŋlışları ʿaklımıŋ erdiği kadar düzeltmeye, beyitleri de aŋlayabildiğime göre îzâh itmeye çalışdım. Bunu yapmakla edebiyâtcılarımıza bir hizmet etmek istedim.

Îzâhlarımda birçok kusûr bulunması mümkündür. Aŋlayan biri çıkar da o kusûrları tamâmlarsa benim yapmak istediğim hizmeti ikmâl etmiş olur. 1 Eylül 1943. Tâhir Olgun.

[3] Mersiye'niŋ Nâzımı İbn Kemâl

Fâtih devri ümerâsından Kemâl Paşa'nıŋ torunu ve yine ümerâdan Süleymân Beg'iŋ oğludur. Babasınıŋ Tokat'da bulunduğu sırada orada doğmuş ve Edirne'de yetişmişdir. Adı Ahmed, soŋraki lakabı Şemsüddîn olup Müfti's-sakaleyn ʿünvânını da kazanmışdı. Büyükbabasına nisbet edilerek Kemâlpaşazâde ve İbn Kemâl diye meşhûrdur. Ahmed Beg, ibtidâları babası ve dedesi gibi ʿaskerlik mesleğine girmiş ve oldukca ileri gitmişdi. İkinci Bâyezid'iŋ bir seferinde baʿzı beglerle Vezîr İbrâhîm Paşa'nıŋ çadırında bulunuyordu. Ümerânıŋ eŋ ileri geleni olan Evrenosoğlu Ahmed Beg, vezîre yakın bir yerde, sâʿir begler kademelerine ve derecelerine göre onuŋ alt tarafında oturmuşlardı. O sırada Molla Lütfî çadıra girdi ve Evrenosoğlu'nuŋ üst yanıŋa geçdi, oturdu. Kemâlpaşazâde Molla Lütfî'yi tanımadığı gibi bir ʿâlimiŋ bulunduğu meclisde [4] tasaddur etmesi, ʿOsmânlı teşrîfâtı îcâbından olduğunu bilmiyordu. Binâ'enʿaleyh böyle bir softanıŋ, Evrenoszâde gibi bir zâtıŋ üst tarafında oturmasına -gençliği ve meslek gayreti sevkiyle- cânı sıkıldı.

Soŋra arkadaşlarından biri, o hocanıŋ meşhûr Molla Lütfî olduğunu, ʿulemânıŋ her yerde ümerâya tefevvuk etmesi, ʿilmiye mesleğiniŋ imtiyâzı bulunduğunu oŋa aŋlatdı. Bunuŋ üzerine İbn Kemâl düşünmeye başladı: "Benim için, Evrenoszâde'niŋ rütbesine erişmek imkânı yokdur. Fakat şu

mollanıŋ ʿilmi derecesine varmak ve geçmek mümkün olabilir. Seferden dönüşde ʿilme başlayım." diye tahsîl karârını verdi ve ʿavdetde Edirne'deki Dârü'l-hadîs Medresesi'ne girdi.

Garîb tesâdüfdür ki Molla Lütfî de oraya müderris olmuşdu. Kemâlpaşazâde ondan, daha soŋra Molla Kestel, Hatîbzâde, Muʿarrifzâde gibi o ʿasrıŋ eŋ yüksek ʿâlimlerinden okuyup tahsîlini bitirdi ve derin bir ʿâlim olarak yetişdi. O sırada Edirne'deki taşlık medresesiniŋ müderrisliği münhal bulunuyordu. [5] İbn Kemâl, Rûmeli Kâdîʿaskeri Hâcî Hasanzâde'ye mürâcaʿat ederek o vazîfeyi istedi. Kâdîʿasker Efendi her nedense İbn Kemâl'e husûmet gösteriyordu. Müderrislikden vaz geç, saŋa bir kâdîlık verelim, dedi. İbn Kemâl mahzûn olarak Anadolu kâdîʿaskeri Mü'eyyedzâde'ye gitdi ve Rûmeli kâdîʿaskeriniŋ teklîfini hikâye etdi. Mü'eyyedzâde: "Teklîfini kabûl et. Huzûra ʿarz eylesin. Belki bir çâre bulunur." dedi. İbn Kemâl, Hâcî Hasanzâde'ye gidip, kâdîlığa râzı olduğunu söyledi.

Rûmeli Kâdîʿaskeri mes'eleyi İkinci Bâyezid'e ʿarz etdi. Rûmeli Efendisi'niŋ bu ʿarzına, huzûrda bulunan ve pâdişâhıŋ eskiden beri adamlarından bulunan Anadolu Efendi'si Mü'eyyedzâde iʿtirâz etdi: "Kemâlpaşazâde gibi fazîletli bir zâtı kazâya göndermek, onu zâyiʿ etmek demektir. Kendisine bir müderrislik verilirse ʿilminden istifâde edilir. Molla İdrîs'e Fârisî bir Târîh-i Osmânî yazdırılıyor, bunuŋ Türkcesi de lâzımdır. Onu ise ancak Kemâlpaşazâde yazabilir." [6] diyerek hem Taşlık Medresesi'niŋ müderrisliğine hem de devletiŋ târîhnüvîsliğine taʿyîn etdirdi. Otuz biŋ akçe de ihsân verdirdi. Bundan dolayı İbn Kemâl târîhinde, Hâcî Hasanzâde'niŋ vefâtını yazdıkdan soŋra işbu beyitleri ʿilâve etmişdir:

İbn Hasan, ol kabīh-sūret — *Şer mazharı, muzhir-i cehâlet*
N'ola baŋa ger muʿārız olsa — *Hurşīd-i kemâle ʿārız olsa*
Nâ-ehl olur muʿārız-ı ehl — *Her Ahmed'e bulunur Ebū Cehl*

İbn Kemâl mesleğinde terakkî ederek Anadolu Kâdîʿaskerliğine kadar yükseldi. Mısır seferinde Yavuz'uŋ maʿiyyetinde ve musâhibliğinde bulundu. Mısır dönüşünde baʿzı ʿaleyhdârlarınıŋ ilkââtiyle kâdîʿaskerlikden ʿazl ve yevmî yüz akçe ile Edirne Dârü'l-hadîsi ve Sultân Bâyezîd Medresesi müderrisliğine taʿyîn edildi. Müftî Zenbilli ʿAli Efendi'niŋ 932 târîhinde vefâtı üzerine yerine getirildi. Sekiz sene o makâmda bulundukdan soŋra 940'da öldü, İstanbul'uŋ Edirnekapısı dışarısındaki kabristana gömüldü. Mezârı hâlâ mevcûddur. Taşınıŋ üstünde "Müfti's-sakaleyn" kelimeleri okunur.

Kabr-i Ahmed müdâm ola pür-nûr; İrtehale'l-ʿulûmü bi'l-Kemâli[18]*; Vây gitdi kemâli bu ʿasrıŋ; Ol bârgâha vardı İbn Kemâl Paşa, Göçüp Müftî bekâya ʿazm kıldı,* mısraʿları ve kendisiniŋ soŋ nefesindeki *Yâ Ehad neccinâ mimmâ nehâf*[19] [7] duʿâsı vefâtı târîhidir. Şakâyık-ı Nuʿmâniyye mütercimi Edirneli Mecdî Efendi diyor ki: "Eski ʿâlimleriŋ çoğu bir fende mütehassıs oldukları için yalŋız o fende kitâb yazmışdı. Fakat Kemâlpaşazâde'niŋ her fende ihtisâsı bulunduğu için muhtelif mevzûʿlarda müteʿaddid eser meydâna getirmişdir." Hakîkaten İbn Kemâl'in büyük, küçük, Türkçe, Arabca, Acemce olmak üzere üç yüze yakın eseri kalmışdır. Manzûm sözlerinde maʿnâca metânet varsa da elfâzında nezâket ve üslûbunda selâset yokdur. Nitekim mersiyesinde görülecekdir.

Yavuz'uŋ Ölümü

926 senesi içinde idi ki Yavuz Sultân Selîm İstanbul'da bulunuyor ve Edirne'ye gitmek için hâzırlanıyordu. Hareketinden bir iki gün evvel sarayıŋ bâğçesine inmiş, biraz tenezzühden soŋra yokuşu çıkarken arkasında bir ağrı hissetmişdi. Musâhibi Hasan Cân'a: "Arkamda diken gibi bir şeyʾ var. Batıyor ve râhatsız ediyor, dedi. Hasan Cân, yaka düğmesiniŋ çözülüp bakılmasını teklîf etdi. Pâdişâh muvâfakat gösterdi, iskemleciniŋ taşıdığı iskemleye oturdu. Hasan Cân, elini kaftanıŋ yakasından sokup aradıysa da bir şey bulamadı. Yürüdüler. Yavuz, ikinci defʿa [8] durdu ve acıdan şikâyet etti. Bu sefer tekmîl düğmeler çözüldü, Hasan Cân rikkatle bakdı. Ufacık bir noktanıŋ beyazlanmış, etrâfınıŋ kıpkırmızı olduğunu gördü. Eliyle dokununca Pâdişâh: "İşte orası." dedi ve: "Ne olmuş?" diye sordu. Hasan Cân bir çıban olduğunu söyleyince: "Sık!" emrini verdi. Hasan Cân, şehâdet ve orta parmaklarıyla hafîfce dokundu. Parmakları arasında şişkinlik hissetdi ve: "Pâdişâhım, bu büyük bir çıban. Olmadan evvel zedelemek doğru değildir. Münâsib bir merhem komak lâzımdır." tavsiyesinde bulundu. Hükümdâr: "Biz öyle nâzik çelebi değiliz ki bir çıban için cerrâhlara mürâcaʿat edelim." dedi. Bu sözde bir taʿrîz vardı. Çünkü Hasan Cân da bir çıban çıkarmış, tedâvî etdirdiği için birkaç gün sarâya gelmemişdi.

---

[18] *İrtehale'l-ʿulûmü bi'l-Kemâli*: İlimler Kemal'le öteki âleme göçtü.

[19] "Ey tek olan Allah, bizi korktuklarımızdan muhafaza buyur."

Birinci Selîm, yokuşu zahmetle çıkdı ve sarâya girdi. Geceyi ıztırâb içinde geçirdi. Ertesi gün hamâma gidip çıbanı Dellâk Hasan'a sıkdırdı. Sonra Hasan Cân'a: "Seniŋ sözüŋü diŋlemedik ammâ kendimizi helâk etdik." dedi. Bir gün soŋra yola çıkdı. At üstünde gidiyor, kendini sıkarak sırtının ağrısına tahammül ediyordu.

Çorlu civârındaki Sırt yâhûd Uğraş Köyü menziline geldi. Orası, vaktiyle babasına [9] karşı harb etdiği yerdi. Orada oturmaya, hattâ yatmaya mecbûr oldu. Evvelce Edirne'ye gitmiş olan Sadrıaʿzam Pîrî Paşa ile erkân-ı devlet oraya çağrıldı. İki ay kadar oturuldu. Pâdişâhıŋ hayâtından şübhe edilmesi üzerine otağ-ı hümâyûn önüne çıkarılıp ʿaskere gösterilerek içeriye alındı. Evvelce çıban denilen beyâz nokta büyümüş ve açılmış koskoca bir şîrpençe olmuşdu. Hekîmbaşı Âhî Çelebi ile arkadaşlarının tedbîr ve tedâvîleri fayda vermedi. 926 Şevvâl'iniŋ 9'uncu gicesi Yavuz Sultân Selîm son nefesini verdi.

[10] Mersiye

Bu mersiye tercîʿ-bend şeklinde ve beheri onar beyitden müteşekkil yedi bendli olarak yazılmışdır.

Tercîʿ-bend: Kâfiyeleri gazel şeklinde ve ʿaynı vezinde birkaç parçanıŋ birer beyit vâsıtasıyla biri birine bağlanılmış uzunca bir nazım şeklidir. Vâsıta beyitleri tekrârlanırsa "tercîʿ-bend" değişecek olursa "terkîb-bend" adını alır.

Vezni *fâʿilâtün, mefâʿilün, feʿilün*dür. Baʿzı mısrâʿlarda ilk cüzʿü "feʿilâtün" son parçası "faʿlün" olur.

Nâzım baʿzı heceleri uzatmak, baʿzılarını kısaltmak sûretiyle sözlerini vezne uydurabilmiş ise de nazmını rekâketden kurtaramamışdır. Fakat bu kusûr yalŋız onda degil, yaşadığı ʿasırda yetişen şâʿirleriŋ hemân hepsinde vardır.

Birinci Bend

Çözdi şaç açdı baş tūġ u ʿalem *Bükdi bel dökdi yaş tīġ ü ḳalem*

[11] "Sancak başını açdı, tûğ saçlarını çözüp dağıtdı, kılıç belini bükdü, kalem de gözyaşları dökdü."

(Tûğ) at kuyruğu kıllarınıŋ bir sırık tepesine bağlanılması ve süslüce örülmesi sûretiyle yapılan bir ʿalâmet idi ki hükümdârlara, vezîrlere ve beğlere mahsûs idi. Türk ve Moğol ordularında kullanılırdı. (ʿAlem) sancak (tîğ) kılıç. (Baş açmak ve saç çözmek) mâtem hâli almak, müteʾessir olduğunu hâl ve tavır ile göstermekdir.

Şâʿir; Yavuz'un ölümünden yalŋız insanlarıŋ değil, her şeyʾiŋ, husûsiyle harb ve darb âletleriniŋ de mâtem etdiğini aŋlatmak istiyor. Tûğdaki kılларıŋ dağınık, kılıcıŋ namlusu eğrice olmasınıŋ ve kalemiŋ ucundan mürekkeb akmasının teʾessür ve mâtem eseri olduğunu söyleyerek "hüsn-i taʿlîl" yapıyor.

Hüsn-i taʿlîl: Bir şeyʾin vukûʿa gelmesine hayâlî ve şâʿirâne bir sebeb göstermekdir. Bu bendin her beytinde yapılmışdır. Beyitde bir de "leff ü neşr" sanʿatı vardır.

Leff ü neşr: Evvelâ iki üç kelimeyi, soŋra onlarıŋ münâsib ve mütemmimlerini söylemekdir. Birinci mısrâʿda ibtidâ "çözdü saç, açdı baş" denilip sonra "tûğ" ve "ʿalem" denilmesi, [12] ikinci mısrâʿda "bükdü bel, dökdü yaş" denildikden sonra "tîğ" ve "kalem" kelimeleriniŋ getirilmesi gibi.

Ḳana boyandı bayraġuŋ yüzi *Beli büküldi yayuŋ oldı ḫam*

"Teˇessürden bayrağıŋ yüzü kana boyandı, teˇessüfden yayıŋ beli bükülüp eğrildi."

(Ham) eğri. Şâʿîr; Türk bayrağınıŋ al renkli olmasını teʾessüründen yüzünü yırtıp kana bulanmasından, yayın eğri olması da teʾessüfü dolayısıyla beli bükülmesinden ileri geldiğini iddiʿâ ediyor.

Urdı gögsini gök gök eyledi māh *Oldı yıldızlaruŋ gözi pür-nem*

"Ay göğsüne ura ura gömgök bir hâle girdi. Yıldızlarıŋ gözleri de yaşlarla doldu."

(Pür-nem) yaşlı, ıslak. Ayıŋ yüzünde görülen ve "kelef" taʿbîr edilen lekeleri, mâtemzedeleriŋ yumruk ve taşlarla urdukları göğüslerinde husûle gelen çürük lekelerine, yıldızlarıŋ sis içindeki parıltıları da yaşlı birer göze beŋzetiliyor. [13]

Şafaḳ ol deŋlü dökdi yaşını kim *Dāmen-i çerḫi eyledi pür-dem*

"Akşam aydınlığı, o kadar çok ağladı kim çarhıŋ eteğini, yaʿnî batı ufuḳlarını kana buladı."

(Şafak) güneş batdıkdan soŋra ortalık kararıncaya kadar süren aydınlık. Bunu yaŋlış olarak "fecr" yaʿnî gün doğmadan evvelki aydınlık maʿnâsında kullanırlar. "Bir işiŋ hakîkati meydâna çıkdı" makâmında "şafak atdı" derler. (Deŋlü) kadar (dâmen) etek (çarh) felek (dâmene-i çarh) feleğiŋ eteği yaʿnî ufuk. (Pür-dem) kanlı. Mecmûʿada birinci mısrâʿa bir de (kanlı) ʿilâve edilerek vezin taşırılmışdır. Binâ'enʿaleyh o kelimeyi çıkardım.

Ṣubḥ-dem derd ile bir āh itdi *Kim söyündürdi māh şemʿin o dem*

"Sabâh vakti, derdli derdli öyle bir âh çekdi kim o nefes ayıŋ mumunu söndürdü."

(Subh-dem) sabah vakti (söyündürdü) söndürdü (mâh) ay (şemʿ) mum (dem) nefes, zaman. [14] Şâʿir, sabâhleyin ayıŋ ufûlünü, sabâh vaktiniŋ âh etmesiyle bir mumuŋ sönmesine teşbîh ediyor.

Gīceden dehr geydi ḳara pelās *Ṭutdı şāh-ı cihān içün mātem*

"Zamân gîce karanlığından kara çullara büründü ve cihân pâdişâhı Sultân Selîm için mâtem tutdu."

(Dehr) zamân (pelâs) eski püskü, çul çuval gibi şeyler (kara pelâs) eskiden giyilen mâtem elbisesi.

Şâʿir, pâdişâhıŋ ölümüne zamânıŋ mâtem tutduğunu ve mâtem levâzımından olmak üzere gîce karanlığından kara çullar giydiğini söylüyor.

Nice şeh mihr-i āsmān-dergāh *Nice sulṭān meh-i nücūm-ḥaşem*

"O nasıl bir şâh idi? Kapısı gökler gibi yüksek ve geniş bir güneşdi. O nasıl bir sultândı? Maʿiyyeti yıldızlar kadar parlak bir aydı."

(Nice) nasıl (mihr) güneş (âsmân) gök (dergâh) kapı, dâ'ire, sarây (meh) ay (nücûm) yıldızlar (haşem) maʿiyyet halkı, etbâʿ, biriniŋ hizmetindeki adamlar. [15] Şâʿir, Yavuzu güneşe, sarayını gökyüzüne, soŋra yine onu aya, dâ'iresi halkını yıldızlara beŋzetiyor.

ʿAzmde mihr idi ḥazimde sipihr *Rezmde Rüstem idi bezmde Cem*

"Sultân Selîm; teşebbüsde güneş, ihtiyâtkârlıkda felek, harb meydânında Rüstem, ʿişret meclisinde Cemşîd idi."

(ʿAzm) bir işe başlamak, teşebbüs etmek (hazm) tedbîr, ihtiyât (rezm) harb (Rüstem) Îrân'ın meşhûr ve hayâlî kahramânı (bezm) meclis (Cem) Îrân'ın pîşdâdiyân hükümdârlarından Cemşîd. Şarâbın îcâdı ve ʿişret meclisi tertîbi onа isnâd olunur.

Çarḫ-ı bī-raḥm anа bir zaḥm ur dı ki bulmadı kimseler merhem

"Merhametsiz felek onа öyle bir yara açdı kim tedâvîsi için kimse merhem bulamadı."

(Çarh-ı bî-rahm) merhametsiz felek (zahm) yara (merhem) yaraya sürülecek ʿilâc. ʿArablar, ʿAcemler ve Türklere nisbetle nazımda müsâmahakâr davranmışlardır. Kâfiye husûsunda Îrânlılarla bizim kadar müşkülpesend olmadıkları gibi vezinde kolaylığı iltizâm ederler. O cümleden olarak birinci mısrâʿ sonunдaki kelime vezne sığmayacak olursa [16] onuŋ bir, iki hecesini ikinci mısrâʿa geçirirler. Meselâ Kasîde-i Bürʾe'nin:

Muhammedün seyyidü'l-kevneyni ve's-sekaley
ni ve'l-ferīkayni min ʿUrbin[20] *ve min ʿAcemi*

beytindeki insanlar ve cinler demek olan "sekaleyn"iŋ soŋ hecesi vezne sığmadığı için o hece, ikinci mısrâʿıŋ baş tarafına getirilivermişdir.[21] Fürs, husûsiyle Türk şâʿirleri bunu yapmadıkları hâlde İbn Kemâl, bu beyitdeki "urdı" kelimesiniŋ bir hecesini birinci mısrâʿda bırakmak, ikinci hecesini ikinci mısrâʿıŋ başına takmak sûretiyle ʿArabların bu kâʿidesini Türkçeye tatbîk eylemiş. Öyle sanıyorum ki dîvânlarımızda böyle bir kullanışa râst gelinmez.[22]

---

[20] ʿUrb (عُرْب), Arap-Araplık demektir. Mısradaki ʿUrb tercihi vezin icabıdır. Arap, bir ırka isim olmanın yanında, bu ırkın köylerde ve şehirlerde yaşayanlarına özel olarak Arap; çöllerde, bâdiyelerde yaşayanlarına da A'râb (bedevî) denilmektedir. Aynı şekilde ʿAcem (عجم) kelimesi de ʿUcm (عُجْم) olarak Acemlik manasında mastar olup Acem anlamıyla sıfat olarak da kullanılabilir. Detaylı bilgi için bkz.: Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *el-Umde fî Şerhi'l-Bürde*, Dârü'l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424], s. 223-225; Abdurrahman Özdemir, "Aruz İlmi", *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler (editör: İsmail Güler)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 357-424.

[21] Kasîde-i Bürʾe, Bûsîrî (ö. 696/ 1297?) tarafından Hz. Muhammed'e yazılan oldukça şöhret bulmuş bir kasidedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Bünyamin Ayçiçeği, "Bûsîrî (ö. 696/1297?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 27-102.

[22] Kâfiyeye dâir anlatılan tasarrufla ilgili Türk şiirinde rastladığımız benzer örnekler, ayrıca bir yayınla bildirilecektir.

Gör ne acıyla eyledi teslīm *Cān-ı şīrīni Ḫusrev-i ʿālem*

"ʿĀlemiŋ pâdişâhı olan Sultân Selîm'iŋ tatlı cânını nasıl acılar içinde verdiğini gör."

(Şîrîn) tatlı ve Îrân hükümdârı, Hüsrev-i Pervîz ile Ferhâd'ıŋ sevgilisi (Hüsrev) Îrân'ıŋ Sâsâniyân hükümdârlarına mahsûs ʿünvân. ʿArablar, bunu Kisrâ'ya tebdîl etmişler ve Ekâsire diye cemʿilendirmişlerdir.

Beyitde "acı" ve "şîrîn" lafızları arasında îhâm-ı tezâd, "Şîrîn" ile [17] "Hüsrev" kelimeleri beyninde îhâm-ı tenâsüb sanʿatları vardır.

Tezâd, maʿnâsı biribirine aykırı kelimeleriŋ bir arada bulunmasıdır: acı, tatlı gibi. Bunuŋ zıddına, yaʿnî meʾâli yekdiğerine münâsebetli kelimeleriŋ bir yere getirilmesine "tenâsüb" denilir. Tenâsübüŋ de tezâdıŋ da îhâmları vardır ki müteʿaddid maʿnâsı olan bir kelimeniŋ, bir maʿnâsı ile diğer kelime arasında münâsebet yâhud zıddiyet bulunmasıdır.

(Cân-ı şîrîn) tatlı cân demek olduğu hâlde (Şîrîn) Hüsrev'iŋ sevgilisi maʿnâsına da gelir. Birinci maʿnâsına göre "acı" lafzı ile bir tezâdı hâvî olduğu için bir "îhâm-ı tezâd"dır. (Hüsrev-i ʿâlem) dünyâ hükümdârı demek iken Şîrîn'iŋ ʿâşıkı olan Îrân hükümdârını hâtırlatır. Ondan dolayı Hüsrev ü Şîrîn kelimeleri arasında da bir "îhâm-ı tenâsüb" vardır.

Öldi Sulṭān Selīm ḥayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem de kılıç ağlasın."

Şâʿir, Yavuz'uŋ ölümüne kılıçla kaleminiŋ ağlamasını temennî etmekle onuŋ hem şâʿir hem kahramân olduğunu aŋlatmak istemişdir.

Bugünkü söyleyişimize göre ağlamak masdarınıŋ müştekkâtı mefʿûlün ileyh [18] alır. Hattâ on altıncı ʿasırdaki Fuzûlî bile: Kâfir ağlar bizim ahvâli perîşânımıza, der.

Öyle olduğu hâlde İbn Kemâl mefʿûlün bih ile kullanıyor ve: Hem kalem ağlasın anı hem tîğ, diyor. Bahsimiziŋ mevzû'unu teşkîl eden mersiyeniŋ tercîʿ beyti:

Ḥayf Sulṭān Selīm'e yüz biŋ ḥayf *Hem kılıç aġlasın aŋa hem seyf*

diye meşhûrdur. İhtimâl ki soŋradan bu şekle konulmuşdur. Ben eski şekli kabûl ve îzâh etdim.

İkinci Bend

Ḳaldı yirlü yirinde ḫayl ü sipāh *Yalıŋuz eyledi sefer ol şāh*

"Süvârî ve piyâde bütün ordu yerinde kaldı. O şâh, yalŋız başına sefere çıkdı."

(Hayl) süvârî (sipâh) 'asker.

Bunca yüz beg nökerden ü ḳuldan *Birisi olmadı aŋa hem-rāh*

[19] "Bu kadar yüzlerce bey, uşak ve köleden hîç biri oŋa yoldaş olmadı."

Eski Türklerde hâkân ölünce kölelerinden ve halâyıklarından ba'zılarını da âhiretde oŋa hizmet etsinler diye berâber gömerlerdi. Şâ'ir Yavuz'uŋ ölümünde böyle bir vahşetiŋ yapılmadığına telmîh ediyor.

"Beg" kelimesiniŋ eski imlâda "biŋ" okunmak ihtimâli de vardır. O ihtimâle göre beyitden "yüz biŋlerce uşak ve köleden hîçbiri" ma'nâsı çıkarılabilir.

O gice kim yıḳıldı serv-i sürūr *Vāḳı' oldı bu vāḳı'a nāgāh*

"Ölüm hâdisesiniŋ vukû'a geldiği o gece -ki Hicrî 926 Şevvâl'iniŋ 9'uncu gecesi idi- meserret servisi yıkıldı."

Şâ'ir Sultân Selîm'i meserret servisine, ölümü de o serviniŋ devrilmesine beŋzetiyor.

Göge çıḳdı yir ehlinüŋ āhı *Dūd-ı āh ile ṭoldı revzen-i māh*

"Yerdekileriŋ âhı göklere çıkdı da ayıŋ penceresi ya'nî kursu dumanla doldu ve görünmez oldu."

İhtimâl ki o gece gökyüzü bulutlu idi. Terbî'-i evvel hâlinde görünmesi [20] lâzım gelen ay müşâhede olunmuyordu. Şâ'ir, bu görünmeyişe sebeb olarak "yerdekileriŋ âhı göklere çıkdı, ayıŋ penceresini kapatdı" diyor. İkinci mısra'daki "toldı" kelimesi mecmû'ada "toğdı" olarak çıkmışdır. Tertîb-i sehvî olsa gerekdir. (Dûd) dumân (revzen) pencere (mâh) ay.

Beli büküldi pīr-i gerdūnuŋ *Māder-i dehr itdi derd ile āh*

"İhtiyâr feleğiŋ beli büküldü, zamân anası da derd ile âh çekdi."

Şâʿir, gökyüzünüŋ kubbe gibi ve ufuklara doğru sarkık görünüşünü, kederinden beli bükülmüş bir ihtiyâra beŋzeterek hem bir teşbîh hem bir hüsn-i taʿlîl yapıyor. Birçok hâdise doğurduğu için zamâna da analık sıfatı veriyor. (Pîr) ihtiyâr (gerden) felek (mâder) ana.

Āhı ile boyandı rūy-ı cihān *Döndi zengī yüzine oldı siyāh*

"Zamân anasınıŋ çekdiği âhıŋ dumanıyla dünyâ yüzü karaya boyandı. Zenci sûretine dönüp simsiyâh kesildi."

Geceniŋ karanlığı, zamân anasınıŋ âh itmesinden ileri geldiği iddiʿâ edilerek [21] hüsn-i taʿlîl yapılmış "döndi zengî yüzine" denildikden soŋra "oldı siyâh" cümlesiyle de bir "haşv-i maʿnevî" meydâna getirilmişdir.

Haşv: Sözdeki fazlalık ve lüzumsuzlukdur. "Deŋiz, deryâ ayak altında." taʿbîrinde olduğu gibi lafız tekrârlanmasına "haşv-i lafzî", mısrâʿda olduğu gibi maʿnâ tekrârlanmasına "haşv-i maʿnevî" denilir. Edebiyâtda ikisi de kusûrdur. (Zengî) zenci, siyâh renkli. Zeng: Fârisîde pas maʿnâsınadır. Zengî, zenge mensûb, yaʿnî paslı demek olur. Zencilere zengî denilmesi de insânlarıŋ paslanmışı meʾâli ifâde eder.

Bürüdi yeryüzini gözyaşı *Göge çıḳdı fiġān u nāle vü āh*

"Halkıŋ dökdüğü gözyaşı yeryüzünü kapladı, çekdiği âh ile etdiği feryâd gökyüzüne çıkdı."

Bu beyitde mübâlağa vardır. Mübâlağa: Bir şeyʾi olduğundan ya çok fazla yâhud pek eksik göstermekdir. (Figân) feryâd (nâle) iŋilti.

Baġrı oldı delük delük otaġuŋ *Ḳara çul geydi ḥayme vü ḥargāh*

"Otağın bağrı delik delik oldu. Çadır ve oba mâteme girip kara çul giyindi."

[22] (Otağ) büyük çadır demekdir ki içinde bölmelerle ayrılmış müteʿaddid oda bulunur. Onuŋ bağrı içerisi, delik delik olması da bölmeleridir. (Hayme) çadır, (hargâh) oba. (Kara çul giyinmek) mâteme girmek maʿnâsınadır. Eski Türklerdeki mâtem merâsimi, Bâkîʾniŋ Kânûnî için tanzîm etdiği mersiye üzerine yazdığım şerhde aŋlatılmışdır.[23]

[23] Bu şerh hakkında detaylı bilgi için bk.: Şener Demirel, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005, s. 52-81.

Çoḳdan urmışdı terkini tācuŋ *Taḫtını daḫı itdi terk o şāh*

"O pâdişâh, çokdan beri tâc giymesini terk etmişdi. Bu sefer tahtını da bırakdı gitdi."

Tâcü't-Tevârîh'de Hoca Sa'deddîn Efendi Yavuz'dan bahs ederken der ki: " 'Ulüvv-i kadr ve câhı bir derecede idi ki külâh-ı şâha ser-fürû etmeyip tâc u efserden 'âr ve libâs-ı hilâfeti istihkâk ile telebbüs etmişken dervîşâne kisvet ve libâs ihtiyâr etmişdi." Hakîkaten Sultân Selim, Îrân şâhları gibi altın tâc giymemiş "Selîmî" denilen sâdece bir kavukla iktifâ eylemişdi. (Terk urmak) terk etmek demek olmakla beraber ta'bîrde "tâcıŋ terkine" de işâret vardır. Çünkü "terk"iŋ birçok ma'nâsından biri de yan yana dikilerek serpûş teşkîl edilen parçalardan biridir.

Bu beyitde kâfiye tekrârlanması vardır ki beyitiŋ kâfiyesi olan şâh kelimesi, bendiŋ birinci beytinde de kâfiye olarak geçmişdi. [23]

Oldı zā'il irüp ẓalām-ı 'adem *Nūr-ı ḫurşīd-i mülk ü ẓıll-i İlāh*

"Yokluk karanlığı erişdi, hükümdârlık güneşiniŋ ziyâsı ve Allâh'ıŋ gölgesi zevâle uğradı."

Şâ'ir burada pâdişâha Allah'ıŋ gölgesi diyerek "es-Sultânü zıllu'llâhi fi'l-ardi[24]" hadîsine telmîh ediyor. Yine onuŋ hakkında hükümdârlık güneşi ta'bîrini kullanıyor. 'Adem karanlığı basınca o güneşiŋ ziyâsı da o gölge de zâ'il olup gitdi, diyor. İkinci mısrâ' mecmû'ada: *Nûr-ı hurşîd-i felek zıll-i İlâh* olarak denilmişdir. Hem başka vezinde hem de ma'nâsız olduğu için yukarıda görüldüğü gibi yazdım. Beyitde tenâsüb ve tezâd san'atları vardır. (Zâ'il) zevâle uğrayan, sönüp giden (zalâm) karanlık ('adem) yokluk (hurşîd) güneş (mülk) hükümdârlık (zıll) gölge (İlâh) ma'bûd.

Öldi Sulṭān Selīm ḫayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem de kılıç ağlasın."

---

[24] "Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir." Hadislerde geçen sultan kelimesinin kritiği ve bu ifadenin hadis olup olmadığı hakkında detaylı bilgi için bk.: Yavuz Köktaş, "Hadîslerde Geçen "Sultan" Kelimesine Dair", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi,* S. 9 (Ocak - Haziran 2008), s. 229-242.

Üçüncü Bend

Bezm eyvānınuŋ Süleymān'ı *Rezm meydānınuŋ Nerīmān'ı*

[24] "Sultân Selîm, meclis köşkünüŋ Süleymân'ı, muhârebe meydânınıŋ Nerîmân'ı idi."

(Eyvân) köşk (Süleymân) Benî İsrâîl hükümdârlarından ve peygamber (Nerîmân) Rüstem'in büyükbabası.

Dāsitānı okunsa idi anuŋ *Kim aŋar idi pûr-ı Destānı*

"Onuŋ destânı ya'nî menâkıbnâmesi okunmuş olsa idi Zâl'iŋ oğlu Rüstem'i kim hâtırlar idi?"

(Dâstân) kahramânlık menâkıbı, yiğitlik hikâyeleri (pûr) oğul (Destân) Rüstem'in babası ve Nerîmân'ıŋ oğlu Zâl.

Şâ'ir demek istiyor ki Nerîmân'ıŋ torunu ve Zâl'iŋ oğlu olan Rüstem'iŋ yiğitliğine dâ'ir birçok masal var. Fakat onlarıŋ hepsi uydurma şeyler. Yavuz'uŋ hakîkî kahramânlığından bahs eden târîhler okunacak olursa Rüstem masallarını kim diŋler, o hayâlî kahramânı kim hâtırına getirir? İbn Kemâl, Sultân Selîm'i Rüstem'e tercîh etmekle Yavuz'uŋ mağlûbu olan Îrân'a bir ta'rîz, dâstân ve destân kelimelerini zikr etmekle de bir cinâs-ı nâkıs yapıyor.

Ta'rîz kapalıca i'tirâz etmekdir. Cinâs lafzı bir, ma'nâsı ayrı iki kelimeyi bir 'ibârede kullanmakdır. [25] Bu lafızlar tamâmıyla biribirine beŋzerse cinâs-ı tâm az çok değişirse cinâs-ı nâkıs denilir. Aşağıki beyitiŋ kâfiyeleri tâm bir cinâsdır. Bu beyitdeki dâstân ve destân lafızları nâkıs bir cinâsdır.

Taḫtına çıḳsa ṭursa dīvānı *Heybet alurdı görse dīv anı*

"Sultân Selîm'iŋ tahtına çıkıp oturduğunu ve dîvân hey'etiniŋ karşısında durduğunu şeytân görseydi o manzaranıŋ mehâbetinden korkardı."

(Dîvân) bir pâdişâhıŋ bir vezîriŋ, bir vâlîniŋ karşısında ma'iyyeti erkânınıŋ topluca bulunması. (Heybet almak) ürkmek, korkmak (dîv) şeytân.

Nice ṣāḥīb-ḳırān idi ol kim *Bir ḳulı idi Mıṣr Sulṭānı*

"O ne kadar büyük bir hükümdâr idi ki Mısr Sultânı, onuŋ bir kölesiydi."

Yavuz, Gavri ile Tomanbay'a galebe ve Mısır'ı feth etdikden soŋra oraya Kölemenlerden Hayrbay'ı vâlî olarak bırakmış, o da hicrî 923'den ölümü târîhi olan 928 yılına kadar ʿOsmânlı vâlîliği etmişdi. İbn Kemâl, buŋa işâret ediyor ve mağlûb olup esîri ve kölesi olmak lâzım gelen Hayrbây, Mısır sultânlığında bulununca efendisiniŋ ne kadar büyük ve yüksek bir hükümdâr olduğu düşünülmelidir, diyor. [26] (Sâhib-kırân) Zühre ve Müşterî seyyârelериniŋ kırânı zamânında doğan çocuk ki hükümdâr olurmuş. Büyük ve tâliʿli pâdişâh maʿnâsında da kullanılır.

Bendesi idi şimdi Tatar'ıŋ *Deşt-i Ḳıpçaḳ ilindeki ḫānı*

"Tatarlarıŋ şimdi Kıpçak ülkesindeki hânı da onuŋ bir bendesi idi."

(Deşt-i Kıpçak) Ural dağlarıyla Volga nehri arasındaki arâzî olup Cengiz'iŋ torunu Batu Han tarafından orada bir devlet kurulmuşdu. 15'inci ʿasır ibtidâlarında bu muʿazzam devlet beşe ayrıldı. Daha soŋra birer birer inkirâza uğradı ve yurdları Rusları ŋ eline geçdi. O beş devletden biri Kırım Hanlığı idi ki o da Ruslara haraç vermeğe mecbûr olmuşken Mengli Giray'ıŋ Fâtih'e mürâcaʿatı üzerine Rus cizye-güzârlığından kurtulmuş, ʿOsmânlı devletiniŋ bir prensliği hâline girmişdi.

İbn Kemâl, şimdi Kıpçak ülkesindeki Tatar Hânı da onuŋ bir bendesi idi, demekle bu hâli murâd ediyor sanırım. Fakat Yavuz devrinde Kırım'da hükm iden Mengli Giray, şehzâdeliğinden beri Selîm'in dostu ve tarafdârı idi. Hattâ bu tarafdârlıkdan vazgeçmesi mukâbilinde kendisine istiklâl vereceğini vaʿd eden Şehzâde Sultân Ahmed'iŋ teklîfine aldırmamış, ölünceye kadar (hicrî 918) Yavuz'a karşı muhabbet ve muʿâvenet göstermekden geri durmamışdı. [27]

Bunca yıllardı intizār çeküp *Göz açup gözler idi devr anı*

"Niçe yıllardan beri zamân, gözlerini yollara dikerek onu bekliyordu."

İrdi āḫır bahār-ı devleti līk *Gül gibi tīz geçdi devrānı*

"Nihâyet devleti bahârı geldi, fakat saltanatı devri gül mevsimi gibi çabucak geçdi."

Birinci Selîm, hicrî 875'de doğmuş, 918 Safer'inde tahta çıkmış, 926 Şevvâl'iniŋ 9'uncu gecesi ölmüşdü. Bulduğu ʿOsmânlı mülküne bir misli

arâzî ʿilâve etdiği hâlde pâdişâhlığı müddeti sekiz sene sekiz aydan ʿibâret kalmışdı. (Tîz) çabuk ve keskin (devrân) zamân, müddet.

Gülşen itmişdi külḫan-ı dehri *Yeri olsun cinān gülistānı*

"Sultân Selîm, külhan gibi âteş içinde olan zamânı yaʿnî ʿOsmânlı ülkesini gülşen hâline getirmişdi. Yâ Rabbî, onuŋ durağı cennet bâğçeleri olsun."

(Gülşen) gülistân, güllük, gül bâğçesi (cinân) cennetler.

Ḳanı ol leşker-i temāşāyī *Ḳanı ol kişver-i seḫā ḫānı*

"O seyr edilmeye değen ordu nerede, o cömerdlik ülkesiniŋ hânı nereye gitdi?" [28]

(Leşker) ordu (temâşâyî) seyr ü temâşâya lâyık (kişver) ülke (sehâ) cömerdlik.

Ḳanı ol şāh-ı dīv āh itsek *Yaş yerine akar ciger ḳanı*

"O şâh nerede, diye âh edecek olsak gözlerimizden yaş yerine ciğerlerimiziŋ kanı akıyor."

Öldi Sulṭān Selīm ḫayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem de kılıç ağlasın."

Dördüncü Bend

ʿAzmde nev-civān u ḥazmde pīr *Ṣāḥibü's-seyf ṣā'ibü't-tedbīr*

"ʿAzm-perverlikde genç, ihtiyâtkârlıkda ihtiyârdı. Kılıcına sâhib ve tedbîrinde musîb idi."

Yaʿnî tecrübeli bir ihtiyâr gibi düşünür, karâr verince gençler gibi işe atılırdı. Kılıcınıŋ hakkıyla sâhibi bir kahramândı. Verdiği reʾyler ve aldığı tedbîrler pek doğru olurdu.

(Nev-civân) genç (hazm) ihtiyât (seyf) kılıç (sâib) isâbet eden, reʾyi doğru olan. [29]

Hem ṣaf-ārāy idi hem Āṣaf-rāy *Ne vezīr ister idi vü ne müşīr*

"Hem muhârebe safını süsleyen bir cengâver hem de düşüncesi Âsâf kadar parlak bir siyâsî idi. Bundan dolayı vezîr de müşîr de istemezdi."

Şâʿir, vezîr kelimesiyle siyâset, müşîr lafzıyla harb idâresine işâret etmiş, pâdişâhıŋ iki husûsda mahâreti olduğu için vezîre ve müşîre ihtiyâcı bulunmadığını aŋlatmak istemişdir. Derler ki Yavuz'a vezîr dayanmazdı. Cüz'î bir kusûrunu gördüğü vezîri derhâl öldürtürdü. Onuŋ için: "*Rakîbiŋ ölmesine çâre yokdur Vezîr ola meğer Sultân Selîm'e*" denilmişdi. Fakat değerli adamları takdîr ederdi. Meselâ bir gün İbn Kemâl ile at başı berâber giderken kâzîʿaskeriŋ bindiği atıŋ basdığı bir su birikintisinden sıçrayan çamur, pâdişâhıŋ kaftanını kirletdiği hâlde kızmamış, onu bir şeref sayacağını söylemişdi. Kezâ Sadrıaʿzam Pîrî Paşa bir gün: "Şevketlim, günüŋ birinde beni de öldürteceksiŋ. Bâri bunu bir iki gün evvel haber ver ki vasiyetnâmemi yazabileyim." demiş. Pâdişâh buŋa birçok güldükden soŋra: "Dediğiŋ hâtırımdan geçmiyor değil. Lâkin yeriŋe koyacak adam bulamıyorum." cevâbını vermişdi. [30] Yine o şiddetli hükümdâr, nişâncısı Caʿfer Çelebi'yi -ʿaskeri ʿısyâna kışkırtanlar arasında bulunduğu için- iʿdâm etdirmiş, soŋra Çelebi'niŋ ʿilmî fazîletlerini düşünerek: "Caʿfer'i ölümden kurtarmak için içiŋizde şefâʿat edecek bir adam yok mu idi?" diyere vükelâsını tekdîr etmişdi.

(Saf-ârây) muhârebede ʿasker saflarını süsleyen, onları münâsib yerlere taʿbiye eden ve aralarında bulunup efrâdına cesâret ve kuvvet veren. (Âsâf) Süleymân peygamberiŋ vezîri. Gâyet tedbîrli bir adammış. (Rây) fikir, reʾy (Âsâf-rây) Âsâf fikirli, onuŋ gibi düşünen ve reʾy veren.

Bu beyitde nev-civân ve pîr kelimeleri beyninde tezâd[25], saf-ârây ile Âsâf-rây arasında cinâs-ı nâkıs sanʿatları vardır. Her iki sanʿatıŋ taʿrîfi yukarıda geçmişdi.

Eli şemşîr idi dili ḫancer Nîze idi kolı vü barmağı tîr

"Eli kılıç, dili hançer, kolu mızrâk, parmağı ok te'sîri yapardı."

Evet, Yavuz'uŋ dili hançer gibi idi. Sert sözleri ve iʿdâm hükümleri [31] muhâtab olanlarıŋ yüreğine işlerdi. Parmağı, eli ve kolu da harb meydânlarında okların atılmasına, mızrâkların fırlatılmasına ve kılıçlarıŋ kınlarından sıyrılmasına sebeb olurdu.

---

[25] Nev-civân ve pîr kelimeleri bu bendin (dördüncü bend) ilk beytinde geçmişti. Müellif sehven buraya yazmış olmalıdır.

(Şemşîr) kılıç (îze) mızrâk (tîr) ok.

Az müddetde çoḳ iş itmişdi *Sāyesi olmış idi ʿālem-gīr*

"Dokuz seneyi doldurmayan saltanat müddetinde çok iş yapmış, her biri ayrı bir ʿâlem olan birkaç ülkeyi sâyesi altına almışdı."

(Sâye) gölge (ʿâlem-gîr) ʿâlemi zabt eden.

Şems-i ʿaṣr idi ʿaṣrda şemsüŋ *Ẓılli memdūd olur zamānı ḳaṣīr*

"Sultân Selîm, ʿasrınıŋ güneşi idi. ʿAsr vaktinde güneşiŋ gölgesi uzar, fakat zamânı kısa olur."

ʿAsr hem yüz senelik bir devir hem de ikindi vakti demekdir. Şâʿir, pâdişâhı ʿasrınıŋ güneşi yapıyor. ʿAsr güneşiniŋ gölgesi uzun ve gurûba kadar zamânı kısa olduğunu söyleyerek onuŋ saltanat müddeti olan sekiz sene sekiz ay içinde birkaç ülkeye sâye saldığını aŋlatıyor.

(Zıll) gölge (memdûd) uzun (kasîr) kısa

[32] *Tāc u taḫt ile faḫr ider begler* *Faḫr anıŋla iderdi tāc u serīr*

"Beyler, hükümdârlar, tâc u taht ile öğünürler. Hâlbuki tâc u taht onuŋla iftihâr ederdi."

(Tâc) hükümdâr serpûşu (taht) hükümdârıŋ makâmı, oturduğu yer (fahr) öğünmek (serîr) sedir.

Göŋli ol sūrda bulurdı sürūr *Ki çala çağıraydı tīġ u nefīr*

"Onuŋ göŋlü kılıcıŋ çaldığı, borunuŋ çağırdığı bir düğünde eğlenirdi.

(Çalmak) masdarınıŋ müteʿaddid maʿnâsından biri de vurmak, bilhâssa kılıçla vurmakdır. Yüzünde kılıç yarası eseri bulunanlara (çalık) denilirdi. (Çağırmak) masdarınıŋ birçok maʿnâsından biri de seslenmekdir. (Nefîr) borudur ki manda boynuzundan yapılır, üflenince şiddetli ve korkunç bir ses çıkarır, böyle olduğu için muhârebelerde kullanılırdı. İşte Yavuz böyle bir düğünde, yaʿnî yiğitleriŋ düğünü olan muhârebede bulunmakdan zevk alırdı.

Rezm işinde vü bezm-i ʿîşinde *Görmedi pīr-i çarḫ anŋa naẓīr*

"Muhârebe işinde olsun ʿîş ü nûş meclisinde olsun ihtiyâr felek, ona beŋzer birini görmedi."

[33] Feleğe ihtiyâr denilmesi eskiliğinden bir de ufuklara doğru eğriliği dolayısıyla beli bükülmüş gibi görünmesindendir. (ʿAyş) yaşamak, geçinmek demek olduğu gibi ʿişret etmek maʿnâsına da gelir. Husûsıyla (bezm-i ʿîş) terkîbinde o maʿnâ kasd edilir. (Nazîr) beŋzer.

Çıḳsa eyvān-ı bezme mihr-i münīr *Girse meydān-ı rezme şīr-i dilīr*

"Meclis kurulan köşke çıksa güneş gibi parlardı. Harb meydânına girince de cesûr bir arslan gibi düşmana atılırdı."

(Eyvân) köşk (münîr) parlak ve aydınlatan (şîr) arslan (dilîr) cesûr, yürekli.

Olıcaḳ dār u gīr ol şīri *Aŋsun u ḳanlar aġlasun şemşīr*

"Harb olunca kılıç, o arslanı hâtırlasın da kanlar ağlasın."
(Olıcak) olunca (dâr u gîr) muhârebe (şemşîr) kılıç.

Öldi Sulṭān Selīm ḥayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem de kılıç ağlasın."

[34] Beşinci Bend

Çarḫ kendüsin itdi zīr ü zeber *Meger irdi ḳulaġına bu ḫaber*

Ki ḳodı dīde-ter cihān ḫalḳın *Ḫuşk-leb gitdi şāh-ı baḥr ile ber*

"Karanıŋ ve deŋiziŋ şâhı olan Sultân Selîm, dudakları solmuş bir hâlde gitdi ve cihân halkını gözü yaşlı bırakdı diye haber almış olacak ki felek, kendisini darmadağın etdi."

(Zîr ü zeber) alt üst maʿnâsınadır. Alt üst olmakda bozukluk ve perîşânlık bulunacağından oŋa mukâbil darmadağın taʿbîrini kullandım. (Dîde-ter) gözü yaşlı, ağlayan (huşk-leb) dudağı kurumuş ve solmuş. Dîde-ter ve huşk-leb terkîbleri arasında îhâm-ı tezâd vardır. Bu beytin ikinci mısraʿı mecmûʿada "huşk-leb gitdi şâh-ı bahr u ber" sûretinde çıkmışdır. Vezninde bir hece eksik olduğu için "şâh-ı bahr ile ber" yapdım. Vâkıʿan kâʿideye uygun değildir. Lâkin başka türlü düzeltemedim. Doğrusunu gören olursa tashîh buyursun.

Kān-ı iḥsān u āsumān-ı kemāl *Cān-ı ḫalḳ u cihān-ı faẓl u hüner*

"O pâdişâh ihsân ma'deni, kemâlât semâsı idi. Halkıŋ cânı, fazîletiŋ ve ma'rifetiŋ cihânı hükmündeydi."

[35] (Kân) ma'den (âsumân) gök (kemâl) bütünlük, noksansızlık (cihân) dünyâ (fazl) fazîlet, başkalarında olandan fazla bilgi (hüner) ma'rifet, mahâret.

Server-i meh-külāh mihr-efser *Ḳayṣer-i Cem-ḥaşem Sikender-der*

"Külâhı ay, tâcı güneş kadar parlak bir sultândı. Öyle bir sultândı ki ma'iyyeti arasında Cemşîdler bulunurdu. Kapısı, İskender'iŋ kapısı gibi 'âlemiŋ mürâca'atgâhı idi."

(Server) büyük, re'îs, hükümdâr (efser) tâc (kayser) garbî ve şarkî Roma imparatorlarınıŋ 'ünvânı. Soŋra bu ta'bîr, 'Acemlerde hüsrev 'Arablarda kisrâ olmuş, daha soŋra çâr, çâsâr, kayser şekillerine girmişdir. (İskender) meşhûr Makedonyalı cihângîr (der) kapı.

Dūr olmışdı cevr-i deycūrı *Nūr-ı 'adliyle hep ṭolup kişver*

"Ülke, onuŋ 'adâleti nûruyla dolmuş, karanlık zulmü yâhud zulüm zulmeti memleketden uzaklaşmışdı."

(Dûr) uzak (cevr) zulüm (deycûr) karanlık (kişver) ülke.

Çekmiş idi elin yeŋine ḳılıç *Dilini kendüde ṭutup ḫancer*

[36] "Onuŋ devrinde hançer, dilini kendinde tutmuş, kılıç da elini yeŋine çekmişdi."

(Kılıcıŋ elini yeŋine çekmesi) namlısınıŋ kını içinde durması (hançeriŋ dilini tutması) kimseniŋ yüreğine saplanmaması demekdir.

Şâ'ir, gâlibâ bu beyit ile halkıŋ elindeki kılıcı ve belindeki hançeri murâd ediyor.

Ṣarṣar-ı berg-rīz-i mevt itdi *Gül gibi 'ömr defterin ebter*

"Ölümüŋ yaprak döken fırtınası, onuŋ 'ömrü defterini yaprakları dökülmüş güle döndürdü."

(Sarsar) fırtına (berg-rîz) yaprak döken (ebter) esâsen kuyruğu kesik demekdir. Mecâzen nesli kalmayan adam ve soŋuna ermeyen iş ma'nâsına da kullanılır.

Şâ'ir burada 'ömrü deftere günleri sahîfelere beŋzetiyor. Soŋra o defteri, yapraklardan müteşekkil gül mecmû'asına teşbîh ediyor ve: "Sert rûzgârlarla

gülüŋ yaprakları nasıl dökülür dağılırsa pâdişâhıŋ hayâtı defteri de öyle oldu." diyor.

Bu musîbetle oda yandı cihān *Dūda boyandı künbed-i aḥḍar*

"Pâdişâhıŋ ölümü felâketiyle dünyâ âteşe yanmış oldu, gökkubbe de onuŋ kara dumanlarıyla mâtem rengine boyandı."

(Musîbet) felâket, belâ (dûd) duman (künbed) kubbe (ahdar) yeşil (künbed-i ahdar) gökkubbe, yeşil kubbe gibi görünen gökyüzü.

[37] *Mihr ü mehden elinde iki ṭaş* *Ṭurmadan sīnesini çarḫ döger*[26]

"Felek eline ay ve güneşden iki taş almış, durup diŋlenmeden onlarla göğsünü döğüyor."

(Sîne) göğüs (çarh) felek.

Öldi Sulṭān Selīm ḥayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem de kılıç ağlasın."

Altıncı Bend

Gökde ebr-i bahār aġlar anı *Yaş döküp zār zār aġlar anı*

"Gökdeki bahâr bulutu, gözlerinden yaş döküp iŋleye iŋleye, hıçkıra hıçkıra oŋa ağlamakdadır."

(Ebr) bulut (zâr zâr) iŋleye iŋleye, hıçkıra hıçkıra.

Berf ü bārān degil-dürür felegiŋ *Göŋli gözi yanar aġlar anı*

"Yağan yağmur ve kar değildir. Göŋlü gözü yanıyor da felek oŋa ağlıyor."

(Berf) kar (bârân) yağmur.

Yaġmur olup yaġar gözi yaşı *Aŋıcaḳ rūzgār aġlar anı*

---

[26] Alıntı yapılan nüshada bu beyitten önce bir beyit daha kayıtlı olmasına rağmen Tâhir Olgun şerhine almamıştır. İlgili beyit şöyledir: Ḫāk yırtar yüzin döker yaş āb / Bād ḥayrān gezer yanar āẕer: Mehmed Ârif, "Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl'in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârünileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmû'ası*, 1 Teşrîn-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1415.

[38] "Zamân, pâdişâhı hâtırladıkca oŋa ağlıyor ve gözyaşları yağmur olup yağıyor."

(Aŋıcak) anınca, hâtırlayınca (rûzgâr) zamân.

Ḳara geymiş seḥāb-ı muẓlimden *Gök olup sūg-vār aġlar anı*

"Gökyüzü mâtemzede olmuş, karanlık bulutdan kara elbise giymiş de oŋa ağlar."

(Sehâb) bulut (muzlim) karanlık (sûg-vâr) mâtemzede, mâtemli.

Saḫt mevc ile sīnesini dögüp *Acı ile biḥār aġlar anı*

"Deŋizler sert dalgalarla göğsünü döğüyor ve onuŋ acısıyla ağlıyor."

(Saht) sert (mevc) dalga (bihâr) deŋizler.

Gözleri yaşı çeşmeler olmuş *İŋleyüp kūhsār aġlar anı*

"Dağlarıŋ gözyaşları çeşme hâlini almış, kendileri de iŋleye iŋleye oŋa ağlıyor."

(Kûhsâr) dağlık, dağ.

Ne ḳadar ṭaş baġırlı olsa daḫı *Aŋsa bī-iḫtiyār aġlar anı*

"Dağ ne kadar taş bağırlı olsa onu hâtırlayınca elinde olmaksızın ağlıyor."

(Taş bağırlı) sert yürekli, merhametsiz, duygusuz (bî-ihtiyâr) elinde olmaksızın, mecbûrî.

[39] *Aḳıdup gözyaşını ṭaşlarla* *Dögünüp cūy-bār aġlar anı*

"Irmaklar taşlarla döğünerek gözyaşını akıtıyor ve oŋa ağlıyor."

(Cûy-bâr) ırmak, nehir.

Çeşmeler daḫı yaş döker ṭurmaz *Her kimiŋ çeşmi var aġlar anı*

"Çeşmeler de durmadan yaş döküyor. Hülâsa kimiŋ gözü varsa oŋa ağlıyor."

Türk ü Rūm u ʿArab ʿAcem Deylem *Türkmān u Tatar aġlar anı*

"Türk, Rûm, ʿArab, ʿAcem, Deylem, Türkmen, Tatar kavimleriniŋ hepsi de onuŋ için ağlamakdadır."

Öldi Sulṭān Selīm ḥayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Oŋa hem kalem hem kılıç ağlasın."

Yedinci Bend

Gül-i gülzār-ı mülk şoldı he mi *Cūybār-ı kerem şoġuldı he mi*

"Hükümdârlık bâğçesiniŋ gülü soldu, kerem ırmağı toprağa çekildi, öyle mi?"

Bu bendiŋ bütün beyitlerinde tecâhül-i ʿârif sanʿatı vardır. [40] (Tecâhül-i ʿârif) bir şeyʾi bilirken bir nükteye binâen bilmiyormuş gibi davranmakdır. (Soğuldu) zannıma göre bizim "sokuldu" dediğimiz olacak ki girdi, yere çekildi demekdir.

Ẓulmet-i mātem içre ḳaldı cihān *Mihr-i burc-ı şeref ṭutuldı he mi*

"Dünyâ mâtem karanlığında kaldı. Şeref burcunuŋ güneşi tutuldu da ondan, öyle mi?"

(Burc) güneşiŋ fezâda bir sene içinde katʿ etdiği mesâfeniŋ on ikide biri. On iki burc vardır ki güneşiŋ birinden diğerine geçmesi bir ay sürer. Şâʿir, ʿizz ü şeref denilen hâli burca beŋzetiyor. Sultân Selîm'i o şeref burcunuŋ güneşi yapıyor. Pâdişâhıŋ ölmesini, şeref burcundaki güneşiŋ tutulmasına teşbîh ediyor.

İŋledi derd ile zemîn ü zamân *Ġam-ı mātem cihāna ṭoldı he mi*

"Zemîn de zamân da derd ile iŋledi, mâtem kederi bütün cihâna yayıldı, öyle mi?"

Lāle yüzin ciger ḳanıyla yuyup *Ṣaçlarını benefşe yoldı he mi*

"Lâle çiçeği, ciğeriniŋ kanıyla yüzünü yıkadı, menekşe çiçeği de kederinden saçlarını yoldu öyle mi?" [41]

Seyl-i ṭūfān-ı merg irüp nāgāh *Sedd-i İskender'i bozuldı he mi*

"Ölüm tûfânınıŋ seli gelip çarpdı da İskender seddi bozuldu ve yıkıldı, öyle mi?"

(Seyl) sel (tûfân) sularıŋ taşkınlığı (merg) nâgâh ansızın. İskender'iŋ bir sed yaʿnî su bendi yapdırdığı maʿlûm değildir. Târîhdeki meşhûr su bendi Sedd-i Meʾrib'dir ki Sebeʾ şehri civârında iki dağ arasına yüksek ve kalın bir duvar inşâ edilerek içerisi bend hâline getirilmişdi. Yağmur mevsimlerinde

dolar, kurak zamânlarda içindeki sular lüzûmu kadar salıverilirdi. Soŋra bakımsızlık yüzünden Sedd-i Me'rib harâb oldu. O koca duvar, sularıŋ tazyîkine dayanamadı yıkıldı. Taşkın sular, Me'rib şehrine hücûm ile harâb etdi. Ahâlîden sağ kalabilenler San'a'ya göçdüler. Orası Himyeriyye Devleti'niŋ ikinci pâyitahtı oldu ki hicretden 520 sene evveldi.

Sedd-i Me'rib'iŋ Himyeriyye Devleti zamânında yapıldığı biliniyorsa da yapdıranıŋ adı zabt edilmemişdir. O cesîm eseri belki birkaç hükümdâr inşâ ve ikmâle çalışmışdır.

[42] Öyle sanıyorum ki nâzım İbn Kemâl, Sedd-i Me'ribi Himyer hükümdârlarından Zü'l-karneyn'iŋ yapdırmış olduğuna ihtimâl vermiş, ba'zı müverrihlerce onuŋ adına bir İskenderlik yâhud ma'hûd İskender'iŋ soŋuna bir Zü'l-karneynlik takılmış olduğundan şâ'ir de İskender'i zikr ile Zü'l-karneyn'i murâd etmişdir. Hâlbuki Zü'l-karneyn ile İskender ayrı ayrı iki adamdır. Biri Yemenli, öteki Makedonyalıdır. Biri İbrâhîm Peygamber'le mu'âsırdır, öteki mîlâddan üç 'asır kadar evveldir. Şâ'ir doğru, yaŋlış târîhî bir vak'aya telmîh ile Yavuz'uŋ sağlam vücûdunu bendiŋ metîn duvarına, ölüm tûfânını benddeki sularıŋ tuğyânına beŋzetiyor. Ecel dalgalarınıŋ gelip çarpması o dayanıklı duvarı ya'nî Selîm'iŋ vücûdunu devirdi, öyle mi? diye soruyor.

Cān-ı 'ālem cihānı terk itdi Cism-i dünyā[27] *zübūl buldı he mi*

"Dünyânıŋ rûhu olan Sultân Selîm, cihânı terk etdi de dünyânıŋ gövdesi soldu ve kurudu öyle mi?"

(Zübûl) solmak, kurumak.

[43] *'Ākıbet ḫılḳat-i laṭīfinden Ḫıl'at-i 'āfiyet ṣoyuldı he mi*

"Nihâyet onuŋ latîf yaradılmış vücûdundan 'âfiyet elbisesi soyuldu, öyle mi?"

(Hilkat) yaradılış, burada cisim demekdir. (Hil²at) elbise, kaftan.

Nūş yerine 'īşinüŋ cāmı Nīş-i pür-zehr-i ḳahr ṭoldı he mi

"'İşreti kadehindeki tatlı mâyi' yerine iğneli ve zehirli kahr içkisi doldu, öyle mi?"

---

[27] Tâhir Olgun "cism-i dünyā" yerine "cism-i 'ālem" yazmıştır. Gerek alıntı yaptığı nüshada "cism-i dünyā" yazması gerekse kendisinin yaptığı mensur çeviride "dünyânın gövdesi" ifadesini kulanması bu durumun sehven olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu nedenle beyitte "cism-i dünyā" terkibini kullandık.

(Nûş) tatlı (câm) kadeh (nîş) iğne, diken (pür-zehr) zehirli.

Āh u zār ile ṭoldı şehr ü diyār *Şehr-i yār-i zamāne öldi he mi*

"Şehirler ve memleketler âhlar ve inîltilerle doldu. Zamânın şehr-i yârı öldü, öyle mi?"

Rūm u Şām u ʿArab ʿAcem şāhı *Öldi emri tamām oldı he mi*

"Rûm, Şâm, ʿArabistân, ʿAcemistân kıtʿalarının şâhı olan Sultân Selîm öldü ve saltanatı emri tamâm oldu, öyle mi?"

Öldi Sulṭān Selīm ḥayf u dirīġ *Hem ḳalem aġlasun anı hem tīġ*

"Vâh yazık ki Sultân Selîm öldü. Onа hem kalem hem kılıç ağlasın."

VI. Sonuç

Bu makalede İbn Kemâl'in Yavuz Mersiyesi ele alınarak Tahir Olgun'un yaptığı şerh metni verilmiştir. Şârihin değerlendirmeleri incelenmiştir.

İbn Kemâl'in mersiyesini, genellikle mersiyelerde işlenen konulara ve dönemindeki şairlerin şekil, vezin ve içerik tercihlerine uygun olarak kaleme aldığı tespit edilmiştir. Müellifin mersiyenin son bendini Alp Er Tonga ağıtının ilk dörtlüğüne benzer şekilde kaleme aldığı görülmüştür. Şairin son bendde "he mi? (öyle mi)" tekrarlarıyla, Alp Er Tonga ağıtındaki soru ifadesinin şiire kazandırdığı ölüm karşısındaki hayreti ve şaşkınlığı okuyucuya yansıtmayı başardığı anlaşılmıştır.

Tahir Olgun'un, İbn Kemâl'in Yavuz mersiyesinin "kıymetli ve şöhretli eserlerden biri" olduğunu, dördüncü bendin beşinci beytini devrindeki gençlerin de işitmiş olabileceğinden yola çıkarak ispat etmeye çalıştığı görülmüştür. Şöhreti sebebiyle de şiiri şerh etmek istediği anlaşılmıştır. Şârihin, Kemâlpaşazâde'nin söyleyişini eleştirdiği de görülmektedir. Şairin lafızlarının nezâketten, incelikten uzak ve üslûbunun da selâsetten açıklık ve akıcılıktan yoksun olduğunu söylemektedir. Devrindeki diğer şairlerle beraber İbn Kemâl'in vezindeki tasarruflarını da eleştirmektedir. Şiirinin de - kendi dönemindeki bütün şairlerde olduğu gibi- vezin kusurları sebebiyle tutuk ve âhenk yönünden eksik olduğunu belirtmektedir. Ama gerek Âşık

Çelebi'nin onun şiirini Seb'a-i Mu'allaka'nın (Yedi Askı) sekizincisi ve dokuzuncusu olarak tavsifi gerekse diğer araştırmacıların İbn Kemâl'in haksız yere eleştirildiğini örneklerle ifade etmelerinden hareketle Tahir Olgun'un, İbn Kemâl'in şiirine yönelttiği bazı olumsuz eleştirilerin genel bir kabul görmediği anlaşılmıştır.

Tahir Olgun'un genellikle önce beyitlerin nesre çevirisini ardından bazı kelimelerin anlamlarını verdiği, sonra beyti açıklayıp beyitte geçen sanatları izah ettiği görülmektedir. Ama şârihin bazı yerlerde sadece beyitlerin nesre çevirisini vermekle yetindiği görülmüştür. Bu tespitler ışığında Tahir Olgun'un bir standart gözeterek şerh yapmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

AHMED B. MUHAMMED B. HACER EL-HEYTEMÎ, *el-Umde fî Şerhi'l-Bürde*, Dârü'l-fakîh, Birleşik Arap Emirlikleri 2003 [h. 1424].

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Bûsîrî (ö. 696/1297?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 27-102.

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, "Klâsik Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği ve La'lî-zâde Abdülbâkî'nin (ö.1746) 'Meslekül-Uşşâk' Kasidesini Şerhi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.32, s. 26-37.

BARAN, Yılmaz, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm'ı*, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray 2016.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994.

DEMİREL, Şener, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Ankara 2005.

GÜLEÇ, İsmail, "Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2010, C. 42, S. 42, s. 83-111.

İSEN, Mustafa, *Acıyı Bal Eyelemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993.

KAÇAR, Mücahit, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

KAÇAR, Mücahit, "Fesahat ve Belagat", *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*, İstanbul 2015, s. 437-506.

KILIÇ, Filiz, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0, [E.T.: 20.09.2018].

KILIÇ, Mustafa, *İbni Kemâl, Hayatı, Tefsire Dair Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*, Erzurum 1981.

KÖKTAŞ, Yavuz, "Hadîslerde Geçen "Sultan" Kelimesine Dair", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 9 (Ocak - Haziran 2008), s. 229-242.

MEHMED ÂRİF, "Edirne Şehrine Dâir Sultân Selîm Hân-ı Evvel ile İbn Kemâl'in Bir Musâhabesi Hâkân-ı Mağfûr Müşârünileyh Hakkındaki Mersiye-i Meşhûrenin Tamâmı", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmû'ası*, 1 Teşrîn-i Evvel 1329, (14 Ekim 1913), s. 1411-1416.

MÜTERCİM ÂSIM EFENDİ, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, İstanbul 2013.

ÖZDEMİR, Abdurrahman, "Aruz İlmi", *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler (editör: İsmail Güler)*, İstanbul 2015, s. 357-424.

SARAÇ, M. A.Yekta, *Şeyhülislâm İbni Kemâl: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995.

STEBLER ÇAVUŞ, M. Zeliha, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum 2008, s. 131-138.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317.

ŞENTÜRK, A. Atilla, *Tahir'ül-Mevlevi: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991.

TAŞAN, Cüneyt, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

TAŞDELEN, Hasan, *Kemâl Paşazade Hayatı, Eserleri ve Belâgatle İlgili Görüşleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995.

TEKİN, Talât, XI. *Yüzyıl Türk Şiiri Dîvânu Lüğâti't-Türk'teki Manzum Parçalar*, Ankara 2017.

TOPRAK, M. Faruk, "Mersiye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 215-217.

TURAN, Şerafeddin, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 245-247.

TÜLÜCÜ, Süleyman, "Muallakât", *DİA*, XXX, Ankara 2005, s. 310-312.

UĞUR, Ahmet, *Kemâlpaşa-zâde İbn Kemâl*, Ankara 1996.

YALTKAYA, Şerafeddin, *Muallakat Yedi Askı*, İstanbul 1989.

YAZAR, Sadık, "Mustafa İsâmeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", *ASOBİD Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Haziran 2017, s. 97-126.

YAZAR, Sadık, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

"Ibn Kemal's Selim I Elegy And Tahir Olgun's Commentary"

Abstract

Throughout history, death has been one of the most important issues for humanity. Each culture expressed death in accordance with its own belief system, and performed a series of ceremonies after one's death. In Turkish people After the death of someone religious ceremonies were made and poems were told in both the pre-Islamic and post-Islamic period. In these poems, generally the pain felt, the effects felt against the death and the superior qualities of the deceased were expressed.

Selim I, who became famous under the name of Yavuz thanks to his hard character, courage and bold personality, has left deep traces in both state and art life during his eight years of sultanate. Due to this effect, the separate history texts describing his period named as Selimnâmes were written. Selim I, who likes to chat with scholars, poets is also a poet and he has Persian Divan and Turkish poems.

The only known mersiye (elegy) on the occasion of the death of such an effective sultan was written by Kemâlpaşazâde, who had always been with him and had risen up to the Shayk al-islam office. In this article, information is given about the İbn Kemal's elegy and its the form and content is treated. The subjects which are written in the style of Terci'-bend verse are explained. Then Tahir Olgun's commentary method is examined. The commentator's style of approaching the poem, his preferences, his criticisms toward the poet and text are analyzed. Finally, the text of the commenatary is given.

Keywords

Elegy, mersiye, Selim I, İbn Kemal, Tahir Olgun, commentary.